№ 68 ՈՒՐԲԱԹ, 3 ԱՊՐԻԼԻ

1915

ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 3 ԱՊՐԻԼԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ՍՄԻՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1915 Թ. ՀԱՄԱՐ

(44-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է՝

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 րուբ.	9 րուբ.	8 րուբ.	7 րուբ.	6 րուբ.	5 րուբ.	4 րուբ.	3 րուբ.	2 րուբ.

Ամերիկայի բաժանորդները պէտք վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի, Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կոպէկ։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ թէ 40 կոպ. նամականիշ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ր. բաժանորդավճարը կը ստանան որպէս պրեմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ցանցվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դոկումենտներով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ» Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Վշտաբեկ Մարիամ Յակոբեան Մարտիրոսեանցը խորին կսկիծով յայտնում է ազգականներին և ծանօթներին իր անմոռանալի և թանգագին ամուսնու՝

Շաքրօ Կարապետեան ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ մարտի 30-ին, գիշերվայ ժամը 1-ին։ Հոգեհանգիստը ուրբաթ և շաբաթ, ապրիլի 3-ին և 4-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը կիրակի, ապրիլի 5-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, սեփական տնից դէպի Հաւլաբարի Կարմիր Աւետարանի եկեղեցին։ Թաղման տեղի մասին կը յայտարարվի առանձին։

205. 1—1

Որովհետև թէ ինձ և թէ Թիֆլիսի խմբի Գեղարուեստական Խորհրդին մինչև այժմս ներկայացված **„ՄԵԼԻՔԻ ԱՂՋԿԱՅ"** վէպի փոխադրութիւնները անբաւարար են եղել, ուստի ես ինքս արդէն ձեռնարկել եմ այդ փոխադրութեան, որը և կը լինի ներկայացման համար միակ թոյլատրված օրինակը։ Լ Է Օ

տռ. 204. 1—1

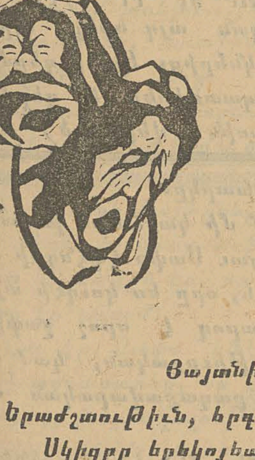

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Բագուի Հայ Դերասանական Ընկերակցութիւն
Գ. Ի. ԱՄԻՐԱԳՕՎ տնօրինութեան ներքոյ
Այսօր, ուրբաթ, ապրիլի 3-ին

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԲԵՆԵՖԻՍ
Տ. ԴՈՒՐԵԱՆ-ԱՐՄԵՆԵԱՆԻ

Կը ներկայացվի ՄՈՒՐԱՑԱՆԻ

ՌՈՒԶԱՆ
ԿԱՄ
— ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՕՐԻՈՐԴ —

Ցայտնի պատմական դրամա 5 գործ. (7 պատկերով)։

Երաժշտութիւն, երգեցողութիւն, պարեր։ ✦ Մասնակցում է ամբողջ խումբը։
Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին։ ✦ Գլխաւոր ռեժիսոր՝ Ա. ԱՐՄԵՆԵԱՆ

տռ. 207. 1—1

Ապրիլի 10-ին, 1915 թ. լոյս կը տեսնի ՄԻՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

„ՆՈՐ ՕՐ"

որի վաճառումից գոյացած մաքուր արդիւնքը կը յատկացվի պատերազմից վնասված

ԼԵՀԱՑԻՆԵՐԻՆ։

Լրագրի վաճառումը լինելու է Թիֆլիսի երկսեռ անձանց բարեհաճ աջակցութեամբ, որոնք պէտք է իրանց հետ կրեն տուփեր, դրամը հաւաքելու համար։

Այս բարենպատակ գործին աջակցել ցանկացող տիկնայք, օրիորդները և պարոնները թող բարեհաճեն նախօրօք գրվել Յակոբ Տէր-Յարութիւնեանի մօտ՝ «Café Central»-ում, Երեւանեան հրապարակ և Г. Мулярскій գրասենեակում՝ Штабная ул. № 7.

տռ 202. 1—1

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ Բարձր Հովանաւորութեան տակ գտնվող

„Պատերազմից Վնասվածներին Օգնող Հայկական Կենտրոնական Կոմիտեն" և ԿՈՎԿ. ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳ. ԸՆԿ., որոնք գործում են միացած, շարունակում են ընդունել նուիրատուութիւններ փողով և իրերով հայ գաղթականների օգտին։

Նուէրները ուղարկել հետեւեալ հասցէով՝ 1) Կոմիտէտի գանձապահ պ. Գ. Ծուրինեանին, Тиф. Ком. Банкъ. 2) Կովկ. Հ. Բարեգ. Ընկ. Խորհրդին, Абасъ-Абадская площ., № 7. 3) «Հորիզոն»-ի խմբագրութեան, իսկ իրերը միայն՝ Կ. Հ. Բ. Ընկ. գրասենեակի հասցէով։

տռ. (օ. մ.) 181. 5—4

ՊԷՏՔ Է ԻՐԱԳՈՐԾԵԼ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կոնդակը, որի պատճէնը տպեցինք «Մշակի» երէկվայ համարում, ուղղված մեր ազգային բոլոր հաստատութիւններին և պաշտօնատար անձանց, ծանուցանելով որ փախստական-գաղթականներին օգնելու համար հաստատված է Էջմիածնում Իր բարձր հովանաւորութեամբ և հսկողութեամբ, համաձայն մարտի 1-ին Էջմիածնում կայացած համաժողովի որոշումներին, մի ղեկավար կենտրոնական ազգային մարմին, կոչված Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողով, յորդորում է ամենքին լիառատ նուիրաբերութիւններով օգնել այս ծրագրի իրագործման, որ մշակել է համաժողովը և որը գտել է Նորին Վեհափառութեան հաւանութիւնն ու հաստատութիւնը։

Հայ հասարակութիւնը գիտէ արդէն «Մշակի» մէջ տպված յօդուածներից և տեղեկութիւններից, որ Էջմիածնում հաստատված ղեկավար-կենտրոնական ազգային յանձնաժողովի պաշտօնն է պահպանել մօտ 60,000 փախստական-գաղթականներին մինչև այն օրը, երբ հնարաւորութիւն կը լինի նրա ուղարկել նրանց իրանց հայրենիքը և ապա, փոխադրելով նրանց իրանց վայրերը, վերականգնել նրանց քայքայված տնտեսութիւնը։ Այդ նպատակի իրագործման համար կազմված նախահաշիւը պահանջում է մօտ 5.000.000 րուբլի, որ պէտք է հոգացվի մի մասը նուիրատուութիւններով, իսկ մի մասը՝ պետական նպաստով, որի մասին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պէտք է միջնորդութիւն յարուցանէ բարձր կառավարութեան առաջ։

Հետեւաբար այսուհետև բոլոր խոշոր նուէրները պէտք է ուղղվին Էջմիածնի Գլխաւոր Յանձնաժողովին, որ իբրև ընդհանուր ղեկավար և կարգադրիչ պէտք է գործէ Միութեան մէջ մանող և համաժողովի ծրագիրն ու նախահաշիւն անվերապահ կերպով ընդունած տեղական կամ շրջանային մարմինների և կազմակերպութիւնների միջոցով հայթայթելով նրանց ընդհանուր դրամարկղից անհրաժեշտ գումարներն ի լրումն իրանց ունեցած միջոցների։ Անջատ և առանձին գործողութիւնները կարող են միայն վնաս բերել ընդհանուր գործին, ուստի և փախստականներին օգնող բոլոր յանձնաժողովները, մարմինները պէտք է յարմարեցնեն իրանց գործունէութիւնը և աշխատանքը Էջմիածնի ղեկավար կենտրոնական Յանձնաժողովի ցուցմունքներին, աշխատանքի բաժանման սկզբունքի հիման վրա։

Ուրախ ենք արձանագրել, որ գործի լրջութիւնը, կարեւորութիւնը հասկանալով՝ բոլոր այն խոշոր հաստատութիւնները, որոնք խոշոր գումարներ են յատկացրել հայ փախստականներին օգնելու գործին, որոշել են իրանց բոլոր գումարները ուղարկել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հսկողութեան ներքոյ գտնվող Գլխաւոր Կոմիտէտի Յանձնաժողովին։ Այդպէս է արել Պետրոգրադի հայկական-ռուսական կոմիտէտը, քաղաքային դուման, իր ժողոված 85,000 և յատկացրած 50,000 ր. գումարները ուղարկելով Էջմիածին. այդպէս է որոշել անել Նուպար փաշայի նախագահութեամբ գործող Եգիպտոսի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը. այդպէս կանեն, անտարակոյս, և բոլոր մնացած հաստատութիւնները։

«Մշակը», որ սկզբից եղաւ միութիւն և համագործակցութիւն կապմելու գաղափարն արծարծողը և քարոզողը, ուրախութեամբ կընդունէ նուէրներ՝ հասցնելու Էջմիածնի Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովին։

Մնում է այժմ, որ Թիֆլիս, Բագու, Նոր-Նախիջևան, Երևան, Մոսկվա, Պետրոգրադ քաղաքները, որոնք պէտք է ընտրեն իրանց ներկայացուցիչները անդամակցելու Էջմիածնի Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովին, փութով կատարեն ընտրութիւնները և ուղարկեն ընտրեալներին Էջմիածին՝ ձեռնարկելու մեծ և ծանր աշխատանքը։

Հ. Առաքելեան

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Ճորոխի և ծովամերձ ուղղութեամբ ռազմական ընդհարումները շարունակվում են։

Մնացած ուղղութեամբ փոփոխութիւն չը կայ։

ԴԱՐԴԱՆԵԼԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ԼՈՆԴՈՆ. — Տենեդոսից հաղորդում են, որ մարտի 30-ին բրիտանական «Րէնարդ» և «Լոնդոն» ռազմանաւերը մտան Դարդանէլ և առաջացան 10 մղոն ներս։ Թիւրքաց մարտկոցները ասիական ափից ռազմանաւերին ենթարկեցին ուժեղ ռմբակոծութեան, չը վնասելով՝ սակայն՝ նրանցից ոչ մէկին։

Եւրոպական ափի թիւրքաց մարտկոցները լռութիւն պահպանեցին։

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ Սէվաստոպոլից տեղեկացնում են, որ Միդիա-Բոսֆոր ծովափում թիւրքերը խրամատներ են փորում և մարտկոցներ շինում։

✦ Աթէնքից հեռագրում են, որ երիտասարդ թիւրքերը էկս-սուլթան Աբդիւլ-Համիդին տարել են Զմիւռնիայի նկատի ունենալով, որ հին րէժիմի կողմնակիցները ուժեղ ագիտացիա են սկսել յօգուտ Աբդիւլ-Համիդի, որին առաջարկում են նորից գահ նստել։

✦ «Н. В.»-ն հաղորդում է, որ ռումինական թագաւորը ունկնդրութեան է ընդունել գերմանական պրինց Եյտել-Ֆրիդրիխին, որ կայսրի նամակները տանում է յանձնելու բուլղարական թագաւորին, թիւրքաց սուլթանին, ինչպէս և յանձնել է ռումինական թագաւորին։

✦ Իսհան-փաշային տարել են Իկոնիայի նահանգը։

✦ Թիւրքական թնդանօթաձիգ վաշտերը դիրքեր են բռնել Կում-Կալէում։

✦ Դաշնակիցները վերսկսել են գործողութիւնները Սարոսի ծոցում և ոչնչացրին մի քանի մարտկոց։

✦ Ինչպէս հաղորդում են, Ջաւիդ-բէյի և Խալիլի արած հաշտութեան առաջարկութիւնները անընդունելի են համարվել երրեակ համաձայնութեան կողմից։ Սպասվում են նոր առաջարկութիւններ։ Դարդանէլում գործողութիւնները կանգ են առել հէնց այդ բանակցութիւնների պատճառով։

✦ Կրետէում սկսվել է շարժումն յօգուտ աւտօնոմիայի։

✦ Թիւրքիայից արտաքսված 300 հրէաներ Ալէքսանդրիայում մտել են անգլիական զօրքի մէջ։

✦ Դարդանէլի փակման պատճառով Իտալիայում զգացվում է հացի ու նաւթի պակասութիւն։

ԱՊԱ ԻՆՉՊԷՍ ՋՈՒԿԵԼ ՀԱՅ ԵՒ ԲՈՒԼՂԱՐ ԱՐԻՒՆԸ

1903-ին Տիգրանակերտ իբրև աքսոր բերուեցան 7000-ի չափ բուլղարներ, մեծ մասամբ գիւղացի, ողորմելի մարդիկ՝ իրենց քահանաներուն և գիւղապետներուն հետ միասին։

Թիւրք-բուլղարական սահմաններուն վրայ ուր ուրէք որ բուլղար յեղափոխականներ նշմարած էր թիւրք կառավարութիւնը, նոյն տեղւոյն անմեղ բուլղար հասարակութիւնն ալ յանցաւոր նկատելով՝ անխտիր հաւաքած, չլատած էր գռնոնք և քշած դէպի երկրին խորքը (Հայաստան) աքսոր...։

Ճանապարհին այս կալանաւորներէն ողջ մնացողները՝ խոշտանգուած, անօթի և գանակոծումէն մարմինները ուռեցած էին։ Տիգրանակերտի բազարէն անցուցին յօշոտուած այդ կարաւանը։ Գրաստի վրայ կապուած կիսամեռ քահանայ մը՝ փոքր ինչ բացաւ աչքերը և սեւ վաճառող խանութպանին յառեց, որ յաճախորդին համար մեծ սեւ մը կը կտրէր։ Քահանան օրհնական հայեացքով մօտը բերնին մօտեցուց, ուզելով ցոյց տալ թէ կը պապակէր... Սեխավաճառը թիւրք էր։ Վայրկենապէս ձգեց ձեռքի սեխին շերտը, արիւնկալ դէմքը փոթոթեց և սուր դանակովը յարձակեցաւ կարեց, վար կախեց քահանային ձեռքը, օրով կը համարձակէր դեռ «մաքուր միւսլիմանին» ուտելիք ակնկալելու։

Մրթմրթալով՝ թիւրքը դանակը նետեց աչկերտին, որ մաքրէ։ Բուլղար քահանային ցամքած բազկերակէն արիւնի վերջին քանի մը զօրշ կաթիլներ սահեցան, մատներէն իջան ցեխերուն վրայ, իսկ սառած աչքերը յառած մնացին վար ինկած սեխի կտորին, որով պապակը անցնել ուզեց խեղճ մարդը։ Կարաւանին հսկող դաժան ոստիկանները կեղծ-բարկութեան տակ իրարու ժպտեցան՝ շրջապատի նայելով կատարուած խիղճութեանց՝ ու կարաւանը շարժեցին դէպի բանտ։ Տիգրանակերտի հայերը գաղտագողի շատ օգնեցին այդ թշուառներուն։

Քանի մը շաբաթ յետոյ, դեռ ողջ մնացող բուլղարներ կային. առանցմէ բաւական թւով երիտասարդներ թեւերնին իրարու կապած Տիգրանակերտի նահանգին Սեւերէկ քաղաքը բերուեցան։ Այս անմեղ կալանաւորները շէնքի մը պատին տակ կարգաւ իջեցուցին։ Պահ մը վերջ՝ թիւրք պաշտօնեաներն ու տարէցները քաշուեցան, հեռացան նոյն տեղերէն. և ահա յանկարծ խումբ մը թիւրք պատանիներ բարձրացան շէնքին տանիքը, ուրկէ տանիքին «լօղերը»*) և կտուրին խոշոր սալաքարերը սկսան իջնել կաշկանդուած բուլղարներուն վրայ։ Արդէն անօթի ու կիսամերկ՝ խեղճ երիտասարդները՝ վարկենապէս ճմլուեցան ահագին քարերու տարափին տակ։ Ո՛ր սիրտը կը դիմանար անոնց ցրցքնուած ուղեղներուն և աղիքներուն դուրս գալը դիտելու։ Սակայն ճիւաղորդի թիւրք տղաքներ՝ նեռոնական այս խաղերնուն վրայ կը հրճուէին։ Երբ խաղը լրացաւ, տուներէն դուրս ելան տարբեր թիւրքեր՝ և շնական կէս ժպիտներով հեռացուցին իրենց իժերը։ Ամենէն վերջ՝ բուլղարներու այս չարչրկուած դիակները Սեւերէկի հայոց գերեզմանատունը փոխադրելով, լեցուցին մյն փոսին մէջ, ուր լեցուած էին մեծ կոտորածին (1895-ին) նորէն թիւրքերու ձեռքով յօշոտուած հայերու դիակները։

1908-ին թիւրքիոյ սահմանադրութիւնը վերահրատարակուեցաւ, այս ու այն կողմը հայերու ձեռքով ողջ մնացած մէկ-մէկ հատ բուլղարներ դուրս ելան, հաւաքուեցան Սեւերէկի գերեզմանոցին մէջ՝ նահատակներու փոսին վրայ։ Այդ փոսին մէջ հայեր և բուլղարներ թաղուած էին, հայ քահանաներ անոնց կարգն ու հոգեհանգիստը կը կատարէին ամէն մեռելօրի առտու։ Նոյն օրը տեսարանը խիստ սրտառուչ էր. ազատուած բուլղարներ և հայեր գիրկընդխառնուած՝ փոսին շուրջը խռնուած էին՝ քահանաներով, խաչերով և Աւետարանով։

Ամենուն սիրելիներն ալ այդ փոսին մէջն էին։ Հայեր և բուլղարներ գիրար գրկած կուլային և երկնքին կաղերսէին։ Տէր Մարտիրոս ք. աղօթքը լրացուց թէ չէ՝ ուսեալ բուլղար մը, որ մինչև այն ատեն հայ գիւղերը թաղնուած կապրէր գրեթէ, սրբեց աչքերը, բարձրացաւ հողաթումբին վրայ և սովրած հայերէնովը կըրովալից արտասանեց.

«Հայեր և բուլղարներ. հոս և ամէն տեղ մեր արիւնը իրարու խառնուած է միևնոյն բիրտ ձեռքէն թափուած...»։

* *
*

Բալկանեան պատերազմին ատեն՝ արար աշխարհ գիտցաւ հայոց օգնութիւնները, որ այնքան հերոսութեամբ մատուցին բուլղարաց՝ Թրակիայի արշաւանքին մէջ։ Իրաւ է, որ բուլղար ժողովուրդն ալ՝ 90-ական ջարդերուն ատեն պատսպարած է մեր փախստականները։ Սակայն Թրակիայի հայերուն ջարդը, որ թիւրքերը կատարեցին այդ երկրամասը վերագրաւելով, բուլղարաց ընծայուած օգնութիւններուն համար էր՝ և հայ ազգին շատ թանկ արժեց ատիկա։ Հայը անտրտունջ տարաւ և բնաւ չխնայեց իր եղբայրսիրական հրճուանքը առ բուլղար ժողովուրդը։

*) Ցանիքները կոկելու համար գլանաձև ծանր քար։

913-ի ձմեռին բուլգար զօրավարը յաղթանակաւ Ռօդոստօ մտնելով հայոց եկեղեցին բեմէն՝ յուզուած, սրտագին շնորհակալութիւնը յայտնեց հայ ազգին ներկայացուցիչը եղող հայ ներկաներուն: Պաշտօնապէս անգամ մըն ալ հաստատեց, թէ ամեն տեղ միեւնոյն սկզբունքով հայ և բուլգար հերոսին մարմինը ինկած է, միեւնոյն թշնամիին ձեռքով: Հայուն և բուլգարին արիւնը իրար խառնուած է, հետեւաբար, ազատութեան ճանապարհին վրայ, զիրար չենք կրնար մոռնալ երբեւ ամենաջերմ բարեկամ ազգեր:

Այսօր սակայն հրապարակի վրայ է, ինչպէս կը յայտնեն յամառօրէն կրկնուած լուրերը, թէ բուլգար կառավարութիւնը հակում ցոյց կուտայ դէպի Թիւրք պետութիւնը, դաշնակցիլ կուզէ անոր հետ, որուն անունը հնուց ի վեր ատելով ատած է:

Նախ՝ մարդս բազմաթիւ փորձերու մէջէն չուզեր դիւրաւ հաւատալ այդ կատարուելիք լլբերշ արարքին, իսկ եթէ պիտի կատարուի՝ ապա ինչպէս պէտք է ջնջել հայ եւ բուլգար նահատակներու արիւնը, որ ցարդ միեւնոյն թշնամիին դէմ կռուելով թափուեցաւ:

Գաղթական

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Կարպատներում, Ուժօկի լեռնանցքի շրջանում կռիւները շարունակվում են:

Լոյս մարտի 31-ի գիշերը մեր զօրքերը մասամբ առաջացան և աջողութեամբ վանեցին թշնամու կրկնակի յարձակումները: Մենք գերեցինք մօտ 1000 հոգի և ձեռք ձգեցինք 2 գնդացիր:

Կօզիւվկայի մօտ և Բուկովինայում թշնամին փորձեց յարձակվել Պրուտի ձախ ափում, Չէրնովիցի մօտ, բայց աջողութիւն չունեցաւ:

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ՊԱՐԻԶ.— Երեկոյեան պաշտօնական հաղորդագրութիւնը յայտնում է. «Ամբողջ զօրաճակատում օրը հանգիստ անցաւ: Մենք մեր ձեռքում պահեցինք մեր դիրքերը զանազան կէտերում:

«Մեր աէրօպլաններն աջողութեամբ ռումբեր նետեցին Վինէր-ան-Վէվրի պատերազմական աէրօպլանների սրահի վրա և ցրեցին մօտիկից անցնող թշնամու գումարտակը»:

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ՆԻՇ.— Մարտի 28-ին թշնամու մի ռազմանաւ մի քանի անգամ կրակեց Բէլգրադի վրա, վիրաւորելով թեթև երկու կնոջ և վնասելով մի տուն:

Մարտի 26-ին Պանչէվօյի ուղղութեամբ լսելի էր հրացանաձգութիւն: Ըստ երևոյթին տեղի է ունեցել ընդհարում աւստրիական զօրքերի առանձին զօրախմբերի միջև:

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՑԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ՄՕՍԿՎԱ.— Երեկոյեան նիստում քաղաքային դուման որոշեց միջնորդել կառավարութեան առաջ, որպէսզի քաղաքային ինքնավարութեանը վերապահվի Բարձրագոյն տրված իրաւունքը՝ արգելելու ոգելից ըմպելիքների վաճառումը պատերազմի ամբողջ ընթացքում և անկախ դրանից դիմել այդ հարցի առիթով ամենահպատակ գրութեամբ յանուն Թագաւոր Կայսրի:

Նիստում յայտնվեց, որ քաղաքային վարչութիւնը ձեռք է բերել 3 միլիոն բուլլու կենսական մթերքներ, որոնց վաճառումը իրանց իսկական գներով կը սկսվի Մօսկվայում մի շաբաթ յետոյ:

Գեստամբէճ հիւանդանոցներից բոլոր հիւանդ և վիրաւոր զինւորականներին տեղափոխեցին այլ շինութիւններ, որովհետև երկիւղ կայ հեղեղների:

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.— Աւստրիայից եկած ճանապարհորդները պնդում են, որ Վիէննայում և Բուդապէշտում անհրաժեշտ փութկոտութեամբ կառուցվում են ամրութիւններ և փորվում են խրամատներ: Այդ հանգամանքը ցոյց է տալիս, որ Աւստրիայում երկիւղ են կրում ռուս զօրքի մօտենալուց դէպի մայրաքաղաքները՝ Կարպատներն անցնելուց յետոյ:

Միևնոյն աղբիւրից տեղեկացնում են, որ գնդերից մինը, որ մերժել էր արշաւանքի մեկնել, շրջապատվել է ուրիշ զօրքերից և զինաթափ արվել:

ՀՌՈՄ.— Պապը փոխադրեց կարդինալ Մերսիէին 25,000 ֆրանկ՝ Բէլգիայի ազգաբնակութեան կարիքների համար և 25,000 կռօն Կրակօվի եպիսկոպոսին՝ Լեհաստանի ազգաբնակութեան համար:

Ինչպէս յայտնեց կօմմունալ խորհրդի նիստում կառավարութեան ներկայացուցիչը, զինւորական մինիստրութիւնը նախազգուշացրել է պաշտպան հաստատութիւններին, թէ զօրահանութեան դէպքում նա կը գրաւէ բոլոր դպրոցական շէնքերը:

Վիէննայից ստացված տեղեկութեան համաձայն, վերջին օրերը կայսրը երկարատև խօսակցութիւններ ունեցաւ աւստրիական և ունգարական կառավարութեան անդամների և, ի թիւս այլոց, Բուրիանի, Շտէրգի և Տիսսայի հետ: Նրէկ կայսրը երկարատև ունկնդրութեան ընդունեց ֆինանսների ընդհանուր մինիստր Կերբէրին, որ միաժամանակ կառավարում է Բոսնիան, յետոյ Դալմացիայի փոխարքային: Բոլոր այդ ունկնդրութիւնները կապում են հարաւսլաւօնական երկիրների իրերի դրութեան հետ: Յետոյ կայսրն ընդունեց Շտիւրկին, որ ունկնդրութիւնից յետոյ գումարեց մինիստրների խորհուրդ: Խորհրդի նիստից յետոյ Շտիւրկը մեկնեց Բուդապէշտ, որպէսզի տեսակցէ Տիսսայի հետ:

ԼՕՆԴՕՆ.— Վաշինգտօնից հեռագրում են, որ Միացեալ Պետութիւնների կառավարութիւնը խիստ պատասխան ուղարկեց գերմանական այն նօտայի դէմ, որով բողոք էր յայտնված դաշնակիցներին զէնք հայթայթելու առիթով: Ամերիկեան նօտայի մէջ կրտբականապէս ասված է, թէ ապրանքների բեռները հանգնեցնելը կը լինէր խախտումն ոչ միայն չէզոքութեան, այլ և սահմանադրութեան:

ՊԱՐԻԶ.— «Ժուրնալը» Բրիւսէլից ստացել է ստոյգ աղբիւրից տեղեկութիւն այն մասին, որ ֆէլդմարշալ Գինդէնբուրգը եկել է արևմտեան զօրաճակատը և գտնվում էր մարտի 27-ին Կուրտրէում:

ՄԻՆՍԿ.— Պատերազմի սկզբից անց են կացրել գերիներ 2,451 օֆիցէր և 165,175 զինուոր:

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Ալէքսանդր Նէվացու շքանշանով պարգևատրվում է կովկասեան զօրաբանակի հրամանատար գեներալ Իրմանը:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՑԸ

—

◆ Գերմանական բանկերը Սօֆիա են փոխադրել չորս միլիոն ֆրանկ ի հաշիւ բօլգարական փոխառութեան:

◆ «Բերլինէր Տագէբլատը» այժմ Գերմանիայի միակ թշնամի համարում է Ռուսաստանին և խորհուրդ է տալիս բարեկամութիւն հաստատել Անգլիայի հետ՝ Ռուսաստանին չէզոքացնելու նպատակով:

◆ Հեղինակաւոր աղբիւրներից հաղորդում են, որ բօլգար հիրոսակախմբերի յարձակումը պատրաստել էին աւստրիական և գերմանական գլխաւոր շտաբները, որպէսզի արգելք լինեն ռուսների աջողութեանը Կարպատներում և ստիպեն սերբերին ուղարկել իրանց զօրքերի մի մասը բուլգար-մակեդոնական սահմանը:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲՕԼԳԱՐԻԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ՊԱՐԻԶ.—«Տանի» Սօֆիայի թղթակիցը դիմեց զանազան պետական և հասարակական գործիչների, հարցնելով նրանց կարծիքը Բօլգարիայի՝ առ երեքակ համաձայնութիւնը ունեցած վերաբերմունքի մասին:

Ռադօսլավօվը յայտնեց, որ Դարդանէլի ամբակոծութիւնը խոշոր տպաւորութիւն գործեց Բօլգարիայում: Կ. Պօլսում նոր բէժիմ հաստատվելու հեռանկարը հնարաւոր է, որը կը ստիպէ բօլգարներին անգործ չը մնալ: Սխալ է, թէ իբր Թիւրքիան առաջարկել է Բօլգարիային Թրակիայի մի մասը: Բօլգարների գլխաւոր նպատակ հանդիսանում է Մակէդօնիան: Բօլգարիայի յարաբերութիւնը Ռումինիայի հետ բարելաւվում է: Գուցէ նրանց միջև անմիջապէս համաձայնութիւն կապվի: Բօլգարիան կամենում է մնալ չէզոք, սակայն հնարաւոր է, որ կարող է մինչև վերջ չը պահել չէզոքութիւնը: Սերբ-բօլգարական սահմանագլխում տեղի ունեցած միջադէպը չափազանց ուռցրել են: Բօլգար կառավարութեան տեղեկանքների հետ լաւ ծանօթ չեզոքները միայն կարող են տեսնել այդ միջադէպի մէջ Բօլգարիայի կանխամտածված քայլ ընդդէմ Սերբիայի:

Մալինօվը ասաց, որ Բօլգարիայի շահերը կը մօտեցնեն նրան երեքակ համաձայնութեան: Բօլգարիային անհրաժեշտ է դիմել աւելի վճռական որոշ քաղաքականութեան, որպէսզի երեքակ համաձայնութիւնը երաշխաւորէ բօլգարներին, թէ նրանց իղձերը կիրագործվեն: Համաձայնութեան նախկին առաջարկութիւնները, վերաբերեալ չափազանց հեռաւոր անցեալին, պէտք է արվին նորից աւելի որոշակի ձևով: Մակեդօնիայի հաղամասերից վերադարձնելը պէտք է կախված լինի երեքակ համաձայնութեան յաղթութիւններից, և ոչ թէ Սերբիային տրվող ապագայ վարձահատուցումների չափից: Համաձայնութիւնը չը պէտք է հակառակէ, որպէսզի բօլգարների պահանջները Յունաստանից չիրագործվեն:

Գէննադիէվի ասելով Բօլգարիան, իմանալով Դարդանէլի ամրութիւնների ոյժը ու նեղուցները պաշարելու դժուարութիւնը, կարող է հանգիստ սպասողական լինել ու սպասել յետագայ դէպքերի ընթացքին: Երբեակ համաձայնութիւնը չէ կամենում ապահովել Բօլգարիային ոչինչ, բացի Թրակիայի մի մասից: Բօլգարիայի խաղաղութեամբ պէտք է վարէ չէզոքութեան քաղաքականութիւն: Այս րոպէիս նրա ձեռքերի կապերը բոլորովին արձակված են իր քաղաքական ուղին փոխելու դէպքում:

Գէշօվը կարծում է, որ բօլգար ժողովրդի շահերն ու զգացմունքները զուգադիպվում են երբեակ համաձայնութեանը:

Տօդօրովը նկատեց, որ եթէ Բօլգարիան շարժվէ, նրան կը յարեն Յունաստանը և Ռումինիան: Երբեակ համաձայնութեան պարտաւորութիւնները միանգամայն կատարեալ երաշխիք է Բօլգարիայի համար:

Թղթակիցը գտնում է, որ Բօլգարիայի հասարակական կարծիքը աստիճանաբար համոզվում է, թէ անհնարին է պահպանել չէզոքութիւն:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ԼՕՆԴՕՆ.—Լրագիրներում տպված է Լէրվիկից ստացված հեռագիրը, թէ մարտի 31-ի երեկոյեան քաղաքում տեղի ունեցաւ սոսկալի պայթիւն, որ առաջացաւ մի պահեստում ծագած հրդեհից: Հանգցնելու ժամանակ տեղի ունեցաւ նոր պայթիւն, որի պահեստում գտնվող պայթուցիկ նիւթերի քանդվեցին պահեստի շէնքը և հարևան շինութիւնները. սպանվեցին 5, վիրաւորվեցին մի քանի հոգի:

ՎՕՄԷԼ.— Վաւաւից հաղորդում են, սոսկալի հեղեղը ծածկել է շատ գիւղեր, քշել է կամուրջներ, փչացրել է ճանապարհները, տարել է անասուններ ու տնային թռչուններ: Ջուրն աւելանում է:

ԴԵՐԲԵՆՏ.— Ցերեկվայ ժամը 4 ու 30 զգացվեց երկրաշարժ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—o—

ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՏԱՐՐԵՐԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

—

Երկրորդ Պետական Դումայի անդամ Գ. Ալէքսինսկին զետեղել է «Современный Міръ» յայտնի ամսաթերթում (№ 1) մի խիստ շահեկան յօդուած վերոյիշեալ վերնագրով, որից կարևոր ենք համարում մի քանի հատուած քաղուածքներ հաղորդել «Մշակի» ընթերցողներին:

Պատերազմը ուժեղ հարուածով սթափեցրել է ռուս մտաւորականութեան՝ նորից ու աւելի հիմնական քննութեան ենթարկելու ռուս-եւրոպական յարաբերութիւնները, վերագնահատելու այն արժէքները, որ մատուցել է Եւրոպան Ռուսաստանին, և այն արժէքները, որ շահեցրել, շահագործել ու իւրացրել է Եւրոպան Ռուսաստանում:

Անշուշտ եւրոպական տարրերի մուտքն ու գործունէութիւնը ռուս երկրում դարերի անցեալ ունի, իսկ բովանդակութեամբ՝ բազմապիսի ու բազմաէջ է, որոնցից ամեն մէկի պատմութիւնն ու քննական վերլուծութիւնը առանձին հատորի ծաւալ կարող է բռնել: Ալէքսինսկին բաւականացել է իր յօդուածում միայն մի կողմով՝ եւրոպական տարրերի ունեցած տնտեսական ազդեցութեամբ ռուս ժողովրդական տնտեսութեան մէջ: Այդ կարևոր հարցի վերաբերեալ իր յօդուածը կազմելիս Ալէքսինսկին օգտվել է, ինչպէս նկատում է ինքը իր յօդուածի ծանօթութեան մէջ (եր. 132), Բ. Իշխանեանի գերմաներէն մեծ աշխատութիւնից («Die ausländischen Elemente in der russischen Volkswirtschaft» վերնագրով), որ լոյս է տեսել Բերլինում 1913 թ.:

Ալէքսինսկին ամենից առաջ բանակռւում է այն ռուս պահպանողականների դէմ, որոնց աչքում ամեն մի եւրոպական ներմուծում խոտելի է և որոնց տեսակէտից արտասահմանցիների մուտքը՝ բռնութիւն է նշանակում ռուս կեանքի ու գործի դէմ:

«Կարելի է արդեօք առ հասարակ խօսել «օտարերկրացիների բռնութեան» մասին Ռուսաստանում—հարցնում է Գ. Ալէքսինսկին,—ինչպէս խօսում են շովինիստօրէն տրամադրված մարդիկ իսկական ռուս կուսակցութիւններից և հաստատութիւններից: Ի հարկէ ոչ, որովհետև Ռուսաստանը համարվում է ամենանուազ քանակով եկւոր (օտար) տարրեր ունեցող երկիրը, համեմատած Եւրոպայի միւս բոլոր երկիրների հետ: Դա շատ լաւ ցոյց է տուել հայ մարդասէր և էկօնօմիստ դօկտոր փիլիսոփայութեան Բ. Իշխանեանն՝ իր հետաքրքրական աշխատութեան մէջ արտասահմանեան տարրերի մասին ռուսական ժողովրդատնտեսութեան մէջ»:

Այնուհետև Ալէքսինսկին բերում է Իշխանեանի գրքից բազմաթիւ թւական փաստեր, իր ասածը հաստատելու և հիմնաւորելու համար: Այսպէս՝ օրինակ՝ տեղական բնակիչներից 1000 հոգուն գալիս է՝ Շվէյցարիայում 77 օտարերկրացիներ, Ֆրանսիայում 30, Բէլգիայում 24, Գերմանիայում 9, Անգլիայում 8, Աւստրիայում 5, Ռուսաստանում 1 օտարերկրացիներ: Ուրեմն յարաբերաբար, ըստ տուեալ երկրի ազգաբնակութեան քանակի, օտարերկրացի տարրեր ամենից նուազ գտնվում են Ռուսաստանում: Բոլոր արտասահմանցիների մէջ գերմանացիները կազմում են համեմատաբար ամենամեծ տոկոսը. նրանք հաւասար են ընդհանուր թւի 26%-ի, այսինքն աւելի քան ¼-ը Ռուսաստանում գտնվող բոլոր արտասահմանցիների (այստեղ խօսքը վերաբերում է զուտ օտարահպատակներին): Աւստրիացիները կազմում են 20%, այսինքն ⅕ մասը. ընդհակառակը ֆրանսիացիներն ու անգլիացիները շատ համեստ տեղ են բռնում. առաջինները կազմում են 1,6%, իսկ միւսները՝ 1,2%:

Բերելով օտարերկրացիների աշխարհագրական և տերրիտօրիական տարածման վերաբերեալ տոկոսական թւերը, Ալէքսինսկին անցնում է մի այլ կարևոր հարցի. «Ո՞րն է,—հարցնում է նա,—օտար եկւորների դերը Ռուսաստանի տնտեսական կեանքում: Այդ հարցին պատասխանելու համար պէտք է դիմել դոկտ. Բ. Իշխանեանի վերլուծութեան՝ Ռուսաստանում գտնվող արտասահմանցիների պրօֆեսիօնալ և սօցիալական կազմի մասին (ըստ 1897 թ. վիճակագրութեան)»:

Թէ ինչ տեղ են բռնում արտասահմանցիները ռուսական կեանքի հիմնական պրօֆեսիաների մէջ, դա պարզ երևում է գերմանացիների, անգլիացիների և ֆրանսիացիների—եւրոպական այդ երեք գլխաւոր տարրերի—օրինակներից: Բոլոր գերմանացիներից (ռուսահպատակներ և գերմանահպատակներ միասին վերցրած) 47,5%

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ԷՋԵՐ ՏՈՒՐԻՍՏԻ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԻՑ

II

Թիւրք կանանց կօօպերատիվն ու արհեստանոցը

Սափօ էֆէնդին խոստացել էր ինձ աւելի մօտ ծանօթացնել Թիւրք մտաւորականութեանը և մի քանի կարևոր հաստատութիւններին: Բայց դժբաղդաբար նրա այդ խոստումը մնաց կիսակատար: Քաղաքական անցքերը, ինչպէս գիտեն արդէն «Մշակի» ընթերցողները *), ինձ ստիպեցին ամեն բան թողած օր առաջ փախչել Կ. Պօլսից:

Սափօ էֆէնդիի հետ մի անգամ մենք այցելեցինք Թիւրք կանանց կօօպերատիվն ու կարուձևի արհեստանոցը: Այդ հիմնարկութիւնը ընդամենը մի թէ երկու տարվայ պատմութիւն ունի: Նրա հիմնադիրներից և հովանաւորներից մէկն էլ հէնց ինքը Սափօ էֆէնդին է: Թիւրք տղամարդկանցից անգամ շատ քչերին են թոյլ տալիս եղել, որ ներս մտնեն և դիտեն արհեստանոցը: Կանայք միայն իրաւունք ունեն ազատ ելևմուտք ունենալու և այնտեղից զգեստներ գնելու կամ պատուէրներ տալու: Ճիշդն ասած՝ Սափօ էֆէնդին սկզբում տատանվում էր, բայց վերջելով իմ խնդիրքին՝ տարաւ ինձ իր հետ: Նախօրօք նա տեղեկացրել էր արհեստանոցի կառավարչուհուն՝ մեր գնալու մասին. բայց և այնպէս մեր ներս մըտնելուց մի երեք րոպէ առաջ էլ նորից տելեֆօնով լուր տուեց: Մեր գնացած տեղը մի երկյարկանի շինութիւն էր՝ Բաբը-Ալի պողոտայի վրա: Ներքևի յարկը դարձրել էին սպառօղական վաճառատուն, իսկ վերևում զետեղված էր կարուձևի արհեստանոցը: Ներքեւում մեզ ցոյց տուին փայտէ ձեռակերտ անօթներ, փոքրիկ տուփեր, Բուխարայի գործուածքներ, պարսկական շալեր և այլն: Յետոյ բարձրացանք վերևի յարկը: Ընկել ենք Թիւրք կանանց մէջ: Փառք Աստուծոյ, գոնէ այստեղ նրանք իրանց չարշաֆները մի կողմ են թողել. երեսները բաց էին, մազերը միայն ծածկված են չեթերով, որ գալիս և հանգոյց են կազմում խորաքանչիւրի բկի տակ: Առաջ մենք այցելեցինք ընդունարանը, որտեղ ոտքի վրա կանգնած մեզ սպասում էր արհեստանոցի կառավարչուհին. դա համակրելի արտաքինով մի սևազգեստ կին էր. իր խօսած թիւրքերէնն էլ շատ կիրթ էր և մաքուր: Սափօ էֆէնդին նախ ծանօթացրեց ինձ խանումի հետ, և յետոյ սա առաջարկեց մեզ նստել: Մենք երկուսով նստեցինք պատի տակ դրված դիվանի վրա, իսկ կառավարչուհին նստեց մեզանից շատ հեռու, մեր դիմացի պատի տակ շարված աթոռներից մէկի վրա, թէև մեզ մօտ էլ աթոռներ շատ կային: Սենեակը զարդարված էր արևելեան գորգերով, իսկ կահ-կարասիքը եւրոպական էին:

— Էհ, Սափօ էֆէնդի,—ասաց կառավարչուհին,—պարոնը Կովկասից եկել է Կ. Պօլիս, դուք էլ բերել էք մեզ մօտ, որ նրան ցոյց տաք մեր ազիտութիւնը. ինչ ունենք ուրիշին ցոյց տալու. ա՜ն, որ Թիւրք աղջիկները մի կարը ինչ է՝ կարել չը գիտեն. հաւաքել ենք նրանց, որ գոնէ կար կարել սովորեցնենք:

Յետոյ, երբ մենք խօսեցինք Թիւրք կանանց վերջին տարիների ընթացքում ցոյց տուած առաջադիմութեան մասին, խանումը վրա բերեց հետեւեալը.

— Ի՞նչ առաջադիմութիւն. առաջ քայլելով մենք չենք կարող փրկվել. մեզ վազել, ցատկել է հարկաւոր (այս բառերը նա առանձնապէս շեշտեց): Կարծում էք՝ մենք ինքներս չե՞նք զգում մեր յետամնացութիւնը. հէնց որ մի քանի կանայք միասին ենք լինում, մեր խօսակցութեան նիւթը մեր ազիտութիւնն է լինում. աշխատում ենք այս դրութիւնից դուրս գալու միջոցներ գտնել:

Ասեմ ի միջի այլոց, որ մեր խօսակցութիւնը լաւ լսում էին ուրիշ երկու Թիւրք կանայք, որոնք եկել էին զգեստ պատուէր տալու: Նրանց վրա սև չարշաֆ կար, բայց դէմքերը բաց էր:

Նրանցից ոչ մի բառ չը լսեցի. Նրանք կարծէք չէին յանդգնում անգամ իրանց տեղից շարժվել: Կառավարչուհու մօտ նստած՝ լուռ և հետաքրքրութեամբ լսում էր նաև նրա ջահել օգնականուհին. երբ մենք սկսեցինք միւս սենեակները ման գալ, վերջինս միշտ մեզ հետ էր, ի հարկէ երբեք չը խօսելու պայմանով:

Մտանք արհեստանոցի բաժանմունքներից մէկը. երկար սեղանի շուրջը բոլորված կարում էին մօտ 25 Թիւրք աղջիկներ (16—20 տարեկան). իրանց արտաքինից հէնց երևում էր, որ չքաւոր ծնողների զաւակներ են: Մեր բարևին նրանք չը պատասխանեցին, բայց անխօս ոտքի կանգնեցին և այդպէս, գլուխները կրծքներին թեքած, սպասում էին. «Նստէք, նստէք» մի քանի անգամ մեզանից լսելուց յետոյ միայն նրանք նստեցին: Ես ինձ թոյլ չը տուի նրանց մօտենալու և դիտելու նրանց ձեռքի կարը: Մեր հեռացած ժամանակ՝ նրանք նոյնպէս ոտքի կանգնեցին. իսկ մեր դուրս գալուց յետոյ թափվեցին իրանց սենեակի դուռը և հետաքրքրութեամբ նայում էին մեր ետեւից: Դիմեցինք միւս սենեակը. այնտեղ աշխատողներն աւելի հասակաւոր աղջիկներ էին և կանայք. Նրանք նոյնպէս մեր ներս մտած ժամանակ ոտքի կանգնեցին. միայն մի տգեղ կին՝ հէնց որ մեզ տեսաւ, շուռ եկաւ և իր թիկունքը մեր կողմը դարձնելով՝ նստեց իր նստարանի վրա: Ես հազիւ կարողացայ զսպել իմ ծիծաղը. կնոջ այս վարմունքը Սափօ էֆէնդիին դուր չեկաւ. նա նայեց կառավարչուհու երեսին. վերջինս իրան շատ անյարմար վիճակի մէջ զգաց. վերջապէս ընդհատեց կարճատև լռութիւնը և կարմրելով ասաց.

— Ոչինչ, ներողամիտ եղէք. այժմ ռամազան ամիսն է. այս տիկինը ծոմ է պահում և սիրում է իրան միշտ սօֆի (նախանձախնդիր, բծախնդիր) ցոյց տալ:

Այդ սենեակումն էր դրված արհեստանոցի միակ կարի մեքենան. առհասարակ նրանք ամեն տեսակ շորերի պատուէրներ ընդունում են, բայց կարերը ձեռքով են կարում. ձեռքով կարածը աւելի յարգի է եղել: Ձևի դասեր է տալիս եղել մի ֆրանսուհի: Աշակերտուհիներից միայն մէկը հայուհի է, այն էլ այդ օրը բացակայ էր:

Բաժանմունքները դիտելուց յետոյ մենք կրկին դարձանք ընդունարանը: Ջը մոռանամ ասել, որ Սափօ էֆէնդին իր հայրենակիցների նման ֆէսը միշտ իր գլխին դրած ունէր, թէ ընդունարանում, թէ իրանց ակումբում և թէ այլուր:

Ես, ի հարկէ, հարկ եղած դէպքում միշտ հանում էի իմ գլխարկը:

Ընդունարանում մի կարճատև խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ Սափօ էֆէնդիի և կառավարչուհու միջև, որը ես կուզէի այստեղ մէջ բերել: Դա կարող է որոշ չափի մեզ գաղափար տալ Թիւրքական, կամ աւելի ճիշդը՝ արևելեան քաղաքավարական ձևերի մասին:

— Նուաստս մի մեծ խնդիր ունի ձեզ, խանում էֆէնդի,—ասաց Սափօ էֆէնդին,—եթէ կատարէք, յաւէտ երախտապարտ պիտի կացուցանէք ինձ:

— Քա՛ւ լիցի, քա՛ւ լիցի,—ասաց խանումը,—ինչո՞վ կարող եմ ձեզ ծառայած լինել, ասացէք:

— Ես շատ եմ խնդրում, որ վաղը երեկոյեան բարի լինէք ձեր խանումներին (աշակերտուհիներին) վերցնել և բերել մեր ակումբը. Նուաստս ուզում է կանանց համար մի դասախօսութիւն կարդալ:

— Օ՜հ, ամենայն ուրախութեամբ, բոլորս էլ կը գանք. դրա համար մենք դեռ ձեզանից գոհ և շնորհակալ պիտի լինենք:

Այստեղ խանումը շեշտեց Սափօ էֆէնդիի պերճախօսութեան շնորհքը, ասաց, որ նա շատ շատերից աւելի հակիրճ և հանրամատչելի լեզուով է խօսում. աւելացրեց նոյնպէս, որ դա միայն իր կարծիքը չէ, ուրիշ խանումներ նոյնպէս շատ են հաւանում Սափօ էֆէնդիի խօսելու ձևին:

Այս խօսակցութիւնը դեռ չէր վերջացել, երբ ներս մտաւ մի բարձրահասակ, փարթամ բեխերով ֆէսաւոր Թիւրք: Նորեկը ինձ նկատեց, յօնքերը կիտեց անշարժ կանգնեց իր տեղում: Յետոյ իմացայ, որ դա արհեստանոցի հոգաբարձուներից մէկն է եղել: Սափօ էֆէնդին շատ

*) Տես «Մշակ» 1914 թ. № 183, իմ յօդուածը. «Ի՞նչ տեսայ Կ. Պօլսում վերջին օրերը»: Ս. Ռ.

զբաղվում են գիւղատնտեսութեամբ և սրա սորբաղաս պրոֆեսիաներով (միայն գերմանահպատակների մէջ այդ տոկոսը հասնում է 22%-ի)։ Արդիւնաբերութեամբ և լեռնագործութեամբ զբաղվողների յարաբերութիւնը հաւասար է 29%-ի (միայն գերմանահպատակների մէջ՝ 52%), առևտրով և հաղորդակցութեամբ զբաղվում են 8% (միայն գերմանահպատակները՝ 11%), սպասաւորութեամբ և օրավարձով՝ 14% և այլն։ Բոլորովին այլ յարաբերութիւն ունեն անգլիացիներն ու ֆրանսիացիները ռուսական պրոֆեսիոնալ կեանքում։ Անգլիացիներից միայն 1% է զբաղվում գիւղատնտեսութեամբ, իսկ արդիւնաբերութեամբ և լեռնագործութեամբ զբաղվում են 48%, առևտրով և հաղորդակցութեամբ՝ 28%, անձնական սպասաւորութեամբ և օրավարձով՝ 20%։ Ֆրանսիացիները Ռուսաստանում զբաղվում են՝ գիւղատնտեսութեամբ 5%, արդիւնաբերութեամբ և լեռնագործութեամբ 44%, առևտրով և հաղորդակցութեամբ 20%, անձնական սպասաւորութեամբ և օրավարձով 28%։

Ռուսաստանում գտնվող բոլոր արտասահմանցիների մէջ գերմանացիները, անգլիացիները և ֆրանսիացիները կազմում են սոցիալական հողի վրա ամենից շատ շերտաւորված տարրերը, իբրև ապացոյց նրանց կուլտուրականութեան բարձր աստիճանի։

Ընդդէմ նոր գունաւորումներով յարութիւն առած հին սլաւեանոֆիլ շարժման, Գ. Ալէքսինսկին պնդում է ամենայն իրաւամբ, որ ինչպէս առաջ, այնպէս էլ յետոյ Ռուսաստանը մեծ կարիք պիտի ունենայ արտասահմանեան ձեռներէց ոյժերի և խոշոր կապիտալի մուտքի։ Ռուսական կեանքի այդօրինակ եւրոպականացման պրոցեսը գտնում է նա նոյնքան անխուսափելի, որքան և ցանկալի։

Ընթերցող

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳԻՒՂԻ ՀՈԳԵԿԱՆ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐԸ

VII

Գիւղում ժողովարարութեան գործը դըրված է ազատ պայմաններում, հեռու ամէն տեսակ կաշկանդումներից և ստիպումներից։ Նուիրաբերութիւնը կրել է մինչև օրս զուտ գիտակցական բնոյթ, կամաւոր տուրքի ձև, գեղջուկ-անհատի հոգու ներքին թելադրանք։

Գիւղացիութիւնը նուիրաբերել է այնքան, որքան նրա սուղ միջոցներն են ներել, սիրտն է ցանկացել և պարտականութեան բնազդն է ներշնչել։

Հանգանակութեան ոչ կամաւոր եղանակն ամենուրեք վտարվել է գիւղերից, մատնվել է կատարեալ անաջողութեան և հանդիպել է գիւղական մասսայի միահամուռ դիմադրութեան ու մերժման։

— Չէ չէ, կարող չենք տալ։ Ում սրտով ինչ կանէ, էն էլ ա բոլ... Ուրիշի ածելով պար պտի գա՞նք.. ամօթ չէ... էս ինչ ժամանակ է, որ գեղին զոռենք, նեղութին տանք... Մենք ազգի զաւակնեը չե՞նք... Խղճներս խոմ չի մեռած...

Գիւղացիութիւնը կասկածանքով ու թերահաւատութեամբ է նայում դէպի մեր գաւառական ինքնաստեղծ «մարմիններն» ու «կոմիտէտները»...

Գիւղն առ հասարակ հաւատ չէ ընծայում նման մարմիններին, որոնց ինքը չէ ընտրել, որոնց ինքը չէ ճանաչում...

— Խալֆա, խալֆա, կանգնի՛... կանգնի... բան ունեմ ասելու...,—կանչում է հետիցս Կարօ-Ջիգլին, առաջին հանգանակութիւնից մի քանի օր անց։

Սպասում եմ։ Հասնում է շտապով ինձ։ Ծոցից հանում է մի ծրար։

— Կարդա, հասկացրու, աբեղ մաստաղ...։ «Հ... շրջանային կոմիտէտից է»։ «Ցոյժ կարեւոր գրութիւն»։ Ոճը յաւակնոտ ու հրամայական։ Պահանջում է, որ Դ... գիւղն ամէն ամիս որոշ գումար մուծէ իրանց գանձարան... Թիֆլիս կամ Էջմիածին չուղարկել։

Բացատրում եմ մանրամասնութիւնը։ Կարօ Ջիգլին բարկութիւնից կարմրել է։

— Բո՞... էդ էլ նոր խաբար... էդ չէինք լսել... Ովքե՞ր են դրանք. մենք հէչ դրանց ճանաչում չենք. լսած էլ չենք... Էս ի՞նչ բանա.. Մենք ուխարներ խոմ չե՞նք... աշխարհի խէր ու շառից բէխաբար, գաղէթների գրածներին անծանօթ։ Մեր վաթանի ցաւերը մեզ չի հասել... Հա՞. էդքան չենք զարկել, պակաս կամ աւել կը զարկենք. նըրանց ինչ... Մենք չե՞նք մեր գլխի տէրը, ծվ կարայ մեր ձեռքից բռնել... վա՜յ, մեր սրտի բանալին խոմ նրանց պահ չե՞նք տուել...

Աշխատում եմ մեղմացնել Կարօ-Ջիգուլ յուզմունքը։

— Գիտես, խալֆա, դուզն ասած է «...», մի վախտ խալխին անկրակ գաղեցին։ Գալիս, թափվում էին գեղը, մաթրախ ու ծեծ, ուշունց ու շամաթա. գլլում, խլում էին հարիւրներով և ապա չքվում, կորչում... Ոչ հաշիւ կար, ոչ գաղէթներում մի կէնտ խաբար, ոչ էլ մի գործ... Հմի գիւղը խեղճ է եկել. իր չարն ու բարին ջոկում ա։ Նա տալու վախտը գիտա, զարկելու ճամբէն... Թող մեզնից խրատ լինեն... զուր տեղ աբինները չը պղտորեն...

Репортеръ

Մեծ-Ղարաքիլիսա

ՀԱՅ ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐԻ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Մոսկվայի հայ ինժեներները Մոսկվայի հայկ. կոմիտէտին կից կազմել են ինժեներական մի յանձնաժողով, որի նպատակն է իր անդամների փորձով, գիտութեամբ և աշխատանքով օգնութիւն հասցնել այնտեղ, ուր կարիք կայ, կովկասեան բանակի թիկունքին, պատերազմից քայքայված վայրերում։

Նորակազմ յանձնաժողովը հրատարակել է մի կոչ, ուղղված բոլոր հայ ինժեներներին։

Յանձնաժողովի գործունէութեան ծրագիրը հետևեալն է։

ա) Կազմակերպումն տեխնիքական օգնութեան Կովկասի զօրաճակատի կամաւորներին։

բ) Կազմակերպումն սանիտարական-տեխնիքական և անդական խմբերի։

գ) Վերականգնումն քայքայված բնակարանների և տնտեսութիւնների։

դ) Համախմբում կազմել հայկական կազմակերպութիւնների աշխատանքների վերաբերեալ տեխնիքական հարցերի համար։

Այս ծրագիրը իրագործելու համար կոչ է արվում կամաւոր նուիրաբերութիւնների և հանգանակութիւնների՝ Ռուսաստանում ապրող հայ ինժեներների և տեխնիկների միջև։

Յանձնաժողովը իր կոչի մէջ առաջ է բերում ներկայ մոմենտում հազարաւոր փախստականների սոված ու հիւանդ դրութիւնը և շեշտում է նրանց օգնելը անյետաձգելի անհրաժեշտութիւնը։

Յանձնաժողովը կոչ է անում ընկեր-ինժեներներին միանալ տեղերում և հանգանակութիւն կազմակերպել։

Եւ, ի հարկէ, մեր ստուարաթիւ հայ ինժեներները, անտես չեն առնի իրանց ընկերակիցների կոչը և իրանց մասնակցութիւնը ցոյց կը տան նրանց բարի գործին՝ թէ դրամով, թէ անձնական աշխատանքով։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Աւազակային խումբը

Լագոդաղ, 25 մարտի

Աւազակային մի խումբ մի քանի օր առաջ գիշերով մտնում է աւանից 14 վ. հեռաւորութեան վրա գտնվող Ճիաուրի եղը. Մատինեանցների ստանցիան և ստաբոստից պահանջում են ձիեր, բայց կառքերը դուրս գնացած լինելու պատճառով պահանջում են մօտը ունեցած փողը և արգիւնքի մատեանն ու անյայտանում անտառի մէջ։

Աւանից 10 վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող Ղօրախչօ կոչված լեզգիների գիւղի սահմանում ևս վիրաւորել են Մուսա անունով մի թուրք ստրաժնիկի։

Տեղեկատու

Ծարափոխիկ հիւանդութիւններ

Կաքաւաբերդ, 22 մարտի

Մեր ժողովրդի առօրեայ գիւղական հոգսերն բաւական չէին, այս դժբաղդ ժամանակում Մեղրիում երևան եկան և հիւանդութիւններ, որոնք անխնայ կլանում են մեր ժողովրդին։ Կարճ ժամանակում իբրար եւնից չորս-հինգ մարդ մեռաւ այդ հիւանդութիւններից։ Ոչ ոք ոչինչ չէ հասկանում։ Հիւանդութեան նշանները ցոյց են տալիս, որ գուցէ տիֆ լինի. բացի այդ՝ կան և ծաղիկ, սկարլատինա հիւանդութիւնները։

Թէ ով պէտք է առնի այս դժբաղդութիւնների առաջը—միղրեցին ևս չը գիտէ։ Մի քանի մահացութիւնից յետոյ հեռագրըվեց նահանգական բժշկին, որ շտապ օգնութիւն հասցնի։

Մեղրիում այժմ դեղատուն չը կայ։ Հարկաւոր է շուտափոյթ օգնութիւն, քանի հիւանդութիւնը միայն Մեղրիումն է և մեծ ծաւալ չէ ստացել։

Գարունն այս տարի մեզանում շատ շուտ սկսվեց և հիանալի եղանակներ էին լինում, բայց մարտից սկսած եղանակները փոխվեցին. սկսեց ձիւն գալ, իսկ այժմ ամէն օր գիշեր-ցերեկ անձրև է գալիս սաստիկ։ Դեռ փետր. ամսից մեր դաշտերը բացվել են, ծառերը ծաղկել, բայց գիժ մարտը ամէն ինչ աւերում է. մեզանում գարունն անցնելուն մօտ է։

Ղ. Խաչատրեան

Գթութեան մասնախումբը Կէրչում

Կէրչ, 15 մարտի

Ի նպաստ վիրաւորելոց՝ և Թիւրքահայ փախստականաց, Ռուսաստանի հայաբնակ քաղաքներուն մէջ առաջ եկած մարդասիրական շարժումը հոս ևս իր զօրաւոր արձագանգն ունեցաւ։

Ծանուցեալ այդ գթութեան գործին համար, ըստ բարձրագոյն հրամանի Վեհ. Կաթողիկոսի, ամսօք յառաջ տեղւոյս ծխատէր Այդընեան քահանայի նախագահութեամբ և անդամակցութեամբ, հոգաբարձութեան անդամոց հանդամակից մասնաժողով մը կազմուեցաւ, որ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց և խմբովին քայլելով ու մտնելով տեղական հայ գաղութի բոլոր խաւերն ու շրջանակները՝ յաջողեցաւ սուղ ժամանակի մէջ հայթայթել 600 ր. չափ համեստ գումար մը, զոր փութաց ուղարկել Թիֆլիս՝ Կեդր. Կոմիտէտին։

Ի վերայ այսր ամենայնի, խղճմտօրէն մտածելով, չէ կարելի մոռնալ և չյիշել աստ, մեր տեղական հայ տիկնայց ևս ցոյց տուած խանդավառ գործունէութիւնն ու սրտագին մասնակցութիւնն այդ մարդասիրական գործոյն։

Ամէն գովեստէ վեր է մեր տիկնանց ջանասիրութիւնը այս պարագային, որք իբրև ի սրտէ կարեկից ծանուցեալ մեծ աղէտին, կանացի փափկանկատութիւնը կրճատելով, գործի ձեռնարկեցին, սկսան քայլել հայ գաղութի բոլոր տուները և ժողովել՝ ի պէտս վիրաւորաց և փախստականաց կարեւոր իրեղէններ, որպիսի առարկայից պակասները լրացնելու համար շաբաթներով նստան, կարեցին, ձևեցին և լաթեղէնները պատրաստելով և ամբողջացնելով տարւոյս սկիզբները ուղարկեցին Թիֆլիս ըստ պատկանելոյն։

Ց. Խաչիկեան

ԳԱՆՁԱԿՈՒՄ ԲԺՇԿՎՈՂ ՎԻՐԱՒՈՐ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

Կարմիր խաչի I լազարէթում եղողները.—1) Շաւարշ Բասէնցեան, կամաւորների 4-րդ գնդի խմբապետ, բագրեանցի, վիրաւորվել է ձախ ոտքից Սարիղամիշի և Հասան-Կալէի պաշտպանութեան ժամանակ դեկտեմբերին։ 2) Մելիք Բօչարեան Աբրահամեանց, պահեստի զինւոր, մարալեան-սարովեցի, Ջիվանշիրի գաւառ (Գանձ. նահ.), վիրաւորվել է ձեռքից գերմանացոց կռւում դեկտեմբերին։ 3) Գրիգոր Պետրոսեան Ղազարեան, պահ. զինւոր, կարսեցի, վիրաւորվել է ձեռքից, Սարիղամիշում, դեկտեմբերին։ 4) Խաչատուր Յովսէփեան Աւդիեան, պահեստի զինւոր, Փիրջամալ գիւղ. (Շուշու գաւառ), վիրաւոր և ոտքերը մրսած Սարիղամիշում։

Կարմիր խաչի II լազարէթում.—Սարիբէկ Գէորգեան Ցակովբեան, պահ. զինւոր, Ալիքուչակ, Էջմիածնի գաւ., ցրտահար ոտքերից. Հասան-Կալէում, դեկտեմբերին։ 2) Մարտիրոս Զաքարեան Փնջոյեան. Դուշան-Ղշլաղ, Ալէք. գաւ., ցրտահար ոտքերից Հասան-Կալէում դեկտեմբերին։

Աֆանասեանի հիւանդանոցում.—1) Սահակ Պետրոսեան Սահակեան, գանձակեցի, վիրաւորվել է աջ ոտքից, Բաշկալէում նոյեմբերին։ 2) Պօղոս Մկրտչեան Խաչատրեան, շահարեցի, Երևանի գաւառ, եղել է Խոյում, ներքին հիւանդ, սեպտեմբերին։ 3) Ցակոբ Սանդրեան Արամեան, Բեալախանի գիւղից, Շամախու գաւառ, վիրաւորվել է կրծքից Սարիղամիշում դեկտեմբերին։

Զինուորական լազարէթում.—1) Եփրեմ Ծատուրեան, սուլուքեցի, Գանձակի գաւ., վիրաւորվել է ձեռքից և ոտքից գերմ. կռւում. եղել է թիւրք. կռւում։ 2) Համբարձում Խաչատրեան Ջալաթեան, մուսաւփեցի, Գանձ. գաւ., ոտքերը ցրտահարվեց Սարիղամիշի կռւում։ 3) Խսրով Մեսրոպեան Գրիգորեան, Ջանախչի գիւղից, Շուշի գաւ., ներքին հիւ., գերմ. կռւում։ 4) Գերասիմ Միքայէլեան Վարդանեան, Նոր-Չէն գիւղից, Շուշու գաւ., ներքին հիւանդ., թիւրք. կռւում։ 5) Կարապետ Սողոմոնեան Արզումանեան, Էրքիջէցի, թիւրքական կռւում ոտքերի ցաւից։ 6) Յովհաննէս Հայրապետեան Պօղոսեան, Հասան-Ղալա գիւղից, Ջիվանշիրի գաւ., սրտի ցաւից, աւստրիացոց կռւում առանց վէրքի։

Համառուսական քաղաքների միութեան օգնութեան քաղ. I լազարէթում.—1) Յովհ. Վարդանեան Սիմէօնեան, Բարաքիշի գիւղից, Նոր-Բայազէտի գաւ., վիր. աջ ձեռքից Սարիղամիշում դեկտեմբերին։ 2) Յովհաննէս Յարութիւնեան Խաչատրեան, Մեծ Բամաղու գիւղից, Ախալցխայի գաւ., վիրաւորված ձախ թևից Օլթիի կռւում, դեկտեմբերին։ 3) Մկրտիչ Յարութիւնեան Խմասեան, ալէքսանդրօպօլցի, աջ ձեռքից Սարիղամիշում, դեկտեմբերին։ 4) Կարապետ Գրիգորեան Պօղոսեան, Ջարխեչ գիւղից, Ղազախի գաւ., ծնոտից, Հասան-Կալէի կռւում դեկտեմբերին։ 5) Գեղամ Սիմէօնեան Վարդապետեան, Մեծ-Խանչալի գիւղից, Ախալքալաքի գաւ., ոտքերի ցրտահարութիւնից Հասան-Կալէում դեկտեմբերին։ 6) Ղուկաս Պետրոսեան Ալլահվերդեան, Բաշքենդ գիւղից, Ղազախի գաւ., ոտքերի ցրտահարութիւնից Հասան-Կալէում դեկտեմբերին։ 7) Կոստանդին Միքայէլեան Զարգարեան, Թիֆլիսեցի, ձախ ոտքի վէրքից, Արդահանի կռւում, յունվարին։ 8) Յարութիւն Ղազարեան Զաքարեան, Բայազարա, Կարսի նահ., մէջքի հիւանդութիւնից, Սարիղամիշում, նոյեմբերին։ 9) Յովսէփ Գրիգորեան Սհակեան, Ղուզլու գիւղից, Նախու գաւ., մէջքի ցաւից, Պուջուր Միջիկերտում, յունվարին։ 10) Գաբրիէլ Գրիգորեան Բոոյեան, Փոքր-Խաչալի, Ախալքալաքի գաւ., կողքի ուռուցքից, Կարսում։ 11) Մանուկ Եղիազարեան Կարապետեան, մելիք-քենդցի, Ալէքսանդ. գաւ., մատների ցրտահարութիւնից, դեկտեմբերին։ 12) Պօղոս Վարթանեան Բալասեան, Ջարխեչ գիւղ., Ղազախի գաւ., ներքին հիւանդութիւնից, Օլթիում, յունվարին։ 13) Վահան Մկրտչեան Յովհաննիսեան, Բիւրական գիւղ., Էջմիածնի գաւ., ներքին հիւանդ., Կարսում, փետրվարին։ 14) Արշակ Պօղոսեան Սարգսեան, Բաշ-Շորագեալ, Կարսի գաւ., ներքին հիւանդ., Կարսից, փետրվարին։ 15) Արշակ Պօղոսեան Մկրտչեան, Բիւրաւլից, Երևանի նահ., ներքին հիւանդ., Թիֆլիսից, փետրվարին։

Շատերը վերոյիշեալ հիւանդներից շուտով թողնելով հիւանդանոցները երևի նորից կը ճանապարհվեն կռւի դաշտ. բացի դրանցից՝ եղել են և ուրիշ շատ հայեր, որոնք ապաքինվելով գնացել են նորից կռւի դաշտ։

Բոլոր հիւանդանոցներում տիրում է օրինակելի մաքրութիւն և սրտացաւ հոգածութիւն։

Գ. Ք. Թ.

Գանձակ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Քաղ. վարչութիւնը միաձայն ընդունեց Թիֆլիսի նահանգի գործարանային տեսուչ վերատեսչի առաջարկը՝ միջնորդել, որ Պետրոկովի նահանգի մանուֆակտուրային գործարանը փոխադրվի Թիֆլիս, որը ընկած է աւելի մօտ բամբակի շրջանին և բրդի շուկային։ Նման միջնորդութիւններ արել են Օդեսսա և Բագու և այլ քաղաքներ։ Քաղաքը սկզբում պատրաստակամութիւն է յայտնում յատկացնել պահանջված հողամասը 200 դեսեատինի չափ։ Այս գործի առիթով քաղաքագլուխը շաբաթ օրը հրաւիրում է դումայի իրաւասուների առանձին խորհրդակցութիւնը, մասնակցութեամբ բօրսային կոմիտէտի, բանկերի, արդիւնարանների և տեղեակ անձերի։

◆ Նորին Մեծութիւն Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորովնայի անուան տեղական պահեստը զանազան անձերից մարտ ամսվայ ընթացքում ստացել է 1256 ր. 72 կ., զօրականների համար զատկական ընծաներ գնելու։

◆ Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղարվեստական Սալոնի հերթական jour fixe-ին Ստ. Կանայեանը կը դասախօսէ «Ցունաստանի ապստամբութեան շարժման սկիզբները. Ալի-փաշա և Հետերիա»։ Սկիզբն է երեկ. ժամը 9-ին։

պեց ինձ ներկայացնել նրան, բայց նա մինչև վերջն էլ մնաց անխօս, միայն իր թունոտ հայեացքն էր, որ իմ վրայից անպակաս էր անում։

Լաւ էր, Սափօ էֆէնդին շատ չանցած ինձ ազդարարեց, որ գնալու ենք. ես վեր կացայ, շնորհակալութիւն յայտնեցի կառավարչուհուն, մօտեցայ, երկրորդ անգամ ամուր սեղմեցի նրա ձեռքը, և մենք ցած իջանք արհեստանոցից. վերջին րօպէին իմ հայեացքը նորից հանդիպեց հեռւում անշարժ կանգնած թիւրքին. նա այժմ աւելի կատաղած էր երևում։ Ես յետոյ միայն յիշեցի, որ Սափօ էֆէնդին թէ բարևելիս և թէ հրաժեշտ տալիս ոչ թէ ձեռք մեկնեց կառավարչուհուն, այլ թիւրքական ձևով ձեռքը դրեց բերանին և յետոյ ճակատին (թեմէննա)։ Այս սովորութիւնը աւելի խիստ պիտի գործադրվի ի հարկէ կանանց հանդէպ։ Գլխի ընկայ նոյնպէս, որ՝ մանաւանդ երկրորդ անգամ՝ կառավարչուհին խուսափելով էր իր ձեռքը պարզում ինձ։

III

Փորձնական դասեր թիւրք խօջաների համար

Ռամազանի ամիսն է, թիւրքերի սրբազան ամիսը։ Թէ Պոլսում և թէ գաւառներում բոլոր թիւրք դպրոցական հաստատութիւնները փակ են. նրանց ամառային արձակուրդը հէնց այդ օրերին է լինում։

Կրթական մինիստրութիւնը շատ լաւ գիտէ, թէ ի՞նչ խղճալի պատրաստութեան տէր են իր դպրոցներում պաշտօնավարող ուսուցիչները, մանաւանդ գաւառի ուսուցչութիւնը։ Պէտք էր օգտվել արձակուրդի թէկուզ այդ կարճ ժամանակամիջոցից (մէկ և կէս ամիս) և մի փոքր առաջ տանել թիւրք ուսուցչութիւնը։ Եւ ահա մի քանի մանկավարժ ուսուցիչների ձեռներէցութեամբ և կառավարութեան աջակցութեամբ Պոլսում (Ստամբուլի թաղամասում) բացվում են, եթէ կարելի է այսպէս ասել, ամառային մանկավարժական կուրսեր։

Կոչ էին արել վաղօրօք, կամ աւելի լաւ է ասել՝ ստիպել էին բոլոր գաւառների ուսուցիչներին, որ գային և օգտվէին այդ կուրսերից։ Նրանց տրվում էին ձրի կահաւորված սենեակներ հէնց փորձնական վարժոցի շինութեան վերնայարկում։ Կարծեմ նրանց էժանագին ճաշ տալու մասին էլ էր հոգացված։

Թիւրք ուսուցիչները բոլորն էլ մի ընդհանուր բառով «խօջա» են կոչվում։ Բայց ժողովուրդը «խօջա» ասելով պատկերացնում է հոգևորական ուսուցիչ. և այդ նրանից է, որ թիւրքերի մէջ ևս, ինչպէս և մեզ մօտ, ուսումն ու գրագիտութիւնը դարեր շարունակ հոգևորականների մենաշնորհն է եղել։ Դպրոցներում Ղուրանն է եղել ուսման և գիտութեան միակ աղբիւրը։ Մինչև այժմ էլ թիւրք վարժապետի իմացութեան սահմանը ընդհանուր առմամբ Ղուրանից այն կողմը չի անցել։ Ցաւը նրանումն է, որ նրանցից շատերը թէև Ղուրանը կարդում են և մի քանի գլուխներ էլ անգիր գիտեն, բայց իրանց կարդացածն ու անգիր արածը չեն հասկանում։ Այժմ էլ թիւրք ուսուցչութեան ճնշող մեծամասնութիւնը, մանաւանդ գաւառներում, իրանց հոգևորականի տեղ են դնում. ապացոյց դրան այն հոգևորականի վերարկուներն ու սպիտակ հաստ փաթթոցները, որ նրանք կրում են իրանց կարմիր ֆէսերի շուրջը՝ ի նշան իրանց հաւատքի մաքրութեան։ Այս, սահմանադրութիւնից յետոյ Իթթիհադը շատ կռւեց այդ փաթթոցների դէմ, բայց դրանք մինչև օրս պահեցին իրանց գոյութիւնը։ Պոլսի համալսարաններն աւարտող երիտասարդ սերունդն է միայն, որ դէն է ձգել այդ դարաւոր կապանքը։

Ամառային մանկավարժական կուրսերում դասախօսութիւններից աւելի տեղ է տրվելիս եղել փորձնական դասերին։ Դժբաղդաբար ես միայն մի փորձնական դասի կարողացայ ներկայ լինել, այնպէս որ չեմ կարող ասել, թէ լրիւ գաղափար ունեմ կազմած նրանց մասին։ Դահլիճը, որտեղ աւանդվում էին այդ դասերը, բաւականին ընդարձակ էր։ Երբ ես երկու ուսանող ընկերների հետ ներս մտայ, բազմաթիւ սպիտակ փաթթոցները ինձ կարծէք յանկարծակիի բերին։ Դահլիճի կէսից աւելին լցված էր խօջաներով. այնտեղ եւրոպացու զգեստով ես տեսայ միայն երկու հոգու՝ վարժոցի կառավարիչ պարոնին և դասատուին։ Համարեա բոլոր նստողների մօրուքները (խօջաների մեծամասնութիւնը մօրուսաւոր է) սպիտակած էին. տարիքով ամենից փոքրը հէնց օրվայ դասատուն էր՝ նիհար, բայց համակրելի արտաքինով մի երիտասարդ։ Խօջաները հագած ունէին լայն թևերով մուգ կապոյտ կամ մոխրագոյն վերարկուներ և լայն-լայն անդրավարտիկներ։ Մէջքներին կապած ունէին շալէ հաստ գօտիներ, իսկ ոտներին այդ տաք եղանակին անգամ նրանցից շատերն ունէին կաշուէ կրկնակօշիկներ։ Դահլիճի առաջին նստարանները վաղուց բռնված էին. մենք տեղ բռնեցինք ետևի մասում։

Ամբիոն բարձրացաւ վարժոցի կառավարինչը և յայտնեց, որ այդ օրը լինելու է փորձնական դաս՝ աշխարհագրութիւնից, դաս տուողն էլ Սուլթանիէ վարժարանի ուսուցիչ՝ այս-ինչ էֆէնդին է։ Ես սպասում էի, որ հէնց այն է՝ երեխաները հիմա կը գան և կը սկսվի դասը. բայց ծեր են նրանց գրասեղանները։ Այդ հարցը ինձ համար շուտով պարզվեց, երբ առաջ եկաւ ուսուցիչը և ասաց հետևեալը.

— Էֆէնդիներ, ենթադրեցէք, թէ դուք բոլորդ էլ «դպրոցի երեխաներ» էք, իսկ ես նուաստս ձեր ուսուցիչն եմ. իմ հարցերին պիտի պատասխանէք երեխայի նման, պիտի ասէք միայն այն, ինչ որ, կարծում էք, երեխան կարող է իմանալ։

Դրանից յետոյ, առանց դասի նպատակը յայտնելու, սկսեց հարցեր տալ բնական աշխարհագրութիւնից։ Դասի ծաւալն էլ շատ մեծ էր. ուսուցիչը նախ հարցողական զարգացողական մեթոդով բացատրեց երկրի կազմութիւնը, յետոյ անցաւ ծովերին, կղզիներին ու թերակղզիներին։ Մի անգամ էլ, երբ նրա ծերունի աշակերտները որպէս կղզի մատնանշեցին Կրետէն և Կիպրոսը, հայրենասէր ուսուցիչը օգտվեց առիթից, շեղվեց իր նիւթից և սկսեց պատմել օսմ. պատմութեան փառապանծ էջերից, երբ այդ կղզիները իրանց էին պատկանում... Այն էլ ասեմ, որ ուսուցչի տուած հարցերը երբեմն անորոշ էին. օրինակ՝ մի անգամ նա հարցրեց. «Ի՞նչ է երկիրը», մի հարց, որին կարելի էր զանազան պատասխաններ տալ։ Յետոյ, աշակերտների անհեթեթ պատասխանները շատ էին ընկճում նրան. նա մի տաքարիւն տեմպերամենտի տէր մարդ էր. երկար չէր ծեծում հարցը, ինքն էր պատասխանում և յետոյ անցնում յաջորդ հարցին։ Դասի ամէն մի մասը վերջացնելուց յետոյ, ի հարկէ, չէր մոռանում կըրկնել տալ. բայց նրա աշակերտները այնպէս կցկտուր էին կրկնում անցածը, որ մարդ դրա իւրացված լինելը կարող էր կասկածի ենթարկել։

Դասատուն շատ լարված էր, ամէն կերպ աշխատում էր, որ ներկայ եղողները կենդանի մասնակցութիւն ցոյց տան։ Բայց ցաւ ի սիրտ պէտք է ասեմ, որ խօջաները, մանաւանդ մեզ մօտ նստածները, չէին հետաքրքրվում դասով, ոչ մատ էին բարձրացնում, ոչ էլ ականջ դնում խօսողներին։ Միայն, մի քանի սեամօրուս երիտասարդներ, որոնք առաջին նստարաններում էին նստած, տաք մասնակցութիւն էին ցոյց տալիս դասին։ Պէտք էր տեսնել, թէ ինչքան շատ յօրանջողներ կային. ժամացոյց ունեցողը էլ հանգիստ չէր թողնում իր ժամացոյցը. դահլիճի դուռը միշտ բացվում էր և գոցվում, մտնող-ելնողը անպակաս էր։ Մեզ մօտ նստած խօջաներից մի քանիսը համրիչներ ունէին իրանց ձեռքին, խաղում էին նրանցով և ցածր խօսում միմեանց հետ. պակաս էր միայն սախական սուրճն ու կլկլակը... Ի՞նչ մեղքս ծածկեմ. ես էլ տեղի տալով իմ ընկերների ցանկութեանը՝ մօտ 40 րօպէ լսելուց յետոյ՝ թողի դահլիճը և դուրս եկայ. ինձ ասացին, որ դասից յետոյ քննադատութիւն չէ լինելու ունկնդիրների կողմից. այդ դասերը աւանդվելիս են եղել որպէս օրինակելի դասեր։ Այնտեղ գնացողը միմիայն սովորելու համար է գնալու։

Ս. Ոսկերչեան

(Վերջը միւս անգամ)

◆ Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղարվեստական Սալոնում կայանալու է հայոց կուլտուրական, բարեգործական ընկերութիւններից մի շաղկապի մասին խորհրդակցութիւն, Թիֆլիսում հիմնելու ֆօրում։ Մանրամասնութիւնները կը հաղորդվեն։

◆ Վաղը, ապրիլի 4-ին, երեկոյեան ժ. 8-ին, Հասարակական ակումբում (Գրիբոէդովսկայա № 22) Վ. Օ. Ֆիրգուֆ կարդալու է մի ռեֆերատ «Физическое воспитаніе по «Моей системѣ» Миллера»։ Ռեֆերատի ժամանակ կարվեն մարմնամարզական փորձեր, որից յետոյ կը լինի պրայց և երաժշտական բաժին։

◆ Այսօր Արքունական Թատրոնում տեղի կունենայ Բագուի հայ դրամատիկական ընկերակցութեան հրաժեշտի վերջին ներկայացումը—բենեֆիս տ. Դուրեան-Արմէնեանի։ Կը տրվի Մուրացանի «Ռուզան» պատմական պիէսը, որ երկար ժամանակ չէ խաղացված Թիֆլիսի հայկական բեմի վրա։ Ցանկալի էր, որ թէ պիէսի որոշ հետաքրքրութիւնը և թէ տ. Դուրեան-Արմէնեանին խրախուսիչ յարգանք մատուցելու զգացումը գրաւէին Թատրոն հասարակութիւն։

◆ Ապրիլի 1-ից քաղ. վարչութեան մէջ սկսվեցին ընտրողական ցուցակներ կազմելու աշխատանքները՝ քաղաքային դումայի համար չորս տարով խրատաւոներ ընտրելու մասին։ Աշխատանքները կատարվում են այն հաշւով, որպէս զի մայիսի առաջին կիսում քաղ. վարչութեան միջոցով դումա մտցվի մի զեկուցում այն մասին՝ թէ կատարել արդեօք խրատաւոների ընտրութիւնը մի ընտրական ժողովում, թէ մի քանի ժողովներում, ինչպէս անցած ընտրութիւններին։

◆ Այսօր, երեկ. ժ. 7-ին, քաղ. վարչութեան շէնքում կայանալու է «կարմիր ձուի» յանձնաժողովի նիստը, որը զբաղվելու է Ալէքսանդրեան այգում վիճակախաղ կազմելու հարցով։ Վիճակախաղը լինելու է յօգուտ պատերազմից վնասվածների։

◆ Բուսաբանական այգին Ամերիկայից ստացել է եգիպտացորենի, բակլայի և գիւղատնտեսական այլ բոյսերի սերմեր։ Այդ սերմերով այս ամառ փորձեր են արվելու։ Լաւ արդիւնք ստանալու դէպքում գալիք տարի ընդարձակ հողամասեր ցանվելու են դրանցով։

◆ Այսօր, ապրիլի 3-ին, նշանակված է երկրագործութեան դեպարտամենտի Կովկասի լիազօրի դիւանատանը կից եղած գիւղատնտեսական մշտական յանձնաժողովի նիստը՝ քննելու նախահաշիւը և առաջիկայ տարվայ աշխատանքների ծրագիրը, որ կատարվելու է Սուխումի, Ջաֆարաբադի և Խասաւ-Իւրտի փորձնական կայարաններում և բամբակի անկարաններում։

◆ Դումայի առաջիկայ նիստում քննվելու է քաղ. վարչութեան զեկուցումը՝ անհրաժեշտ մթերքների թանգութեան դէմ կռիւ մղելու մասին։

◆ Ստացանք «Աղբիւր» ամսագրի մարտի №-ը։ Հանդէսում կան մի շարք հետաքրքրական գրուածքներ և պատկերներ։

—

ԿՈՎԿԱՍ

◆ «Баку»-ն հաղորդում է, որ Կովկասի ուսումնարանական հոգաբարձուի հաղորդութեան համաձայն լուսաւորութեան մինիստրը համաձայնութիւն է յայտնել մօտ ապագայում Բագու քաղաքում հիմնել ուսուցչական սեմինարիա, ուսուցիչներ պատրաստելու ռուս-թիւրքական դպրոցների համար այն պայմանով, եթէ սեմինարիայի համար ժամանակաւորապէս կը յատկացվի մի շինութիւն մինչև սեփականի կառուցումը, որի կահաւորութեան ծախքը հոգացվելու է տեղական միջոցներից։ Իւրաքանչիւր տարի սեմինարիայի վրա, պանսիօնի հետ միասին, ծախք կը լինի 10,000 ռուբլուց ոչ պակաս, իսկ միանուագ ծախս սեմինարիայի կահաւորութեան համար հաշւվում է 20,000 ռուբլի։ Այս միջոցները պէտք է լինեն տեղական աղբիւրներից։ Հարցը մօտ օրերս կը քննվի քաղաքային վարչութեան մէջ։ 1913 թ. ապրիլի 2-ին արդէն քաղաքային դուման որոշել է սեմինարիայի համար յատկացնել 8 դեսեատին հող։

—

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ 1906 թւից յետոյ առաջին անգամ արդարադատութեան մինիստր Շչէգլովիտովը հաստատել է երդ.-հաւատարմատարի կոչման մէջ 1-ին Դումայի անդամ հրէայ Շէֆտէլի որդուն։ Այդ բանը եղաւ անգլիական դեսպանի խնդրքով, որ հրաւիրել է Շէֆտէլին անգլիական հիւպատոսարանի իւրիսկոնսուլտ։

◆ Մտադրութիւն կայ ակցիզային պաշտօնեաներին յանձնել՝ հսկել խաղողի գինին պատրաստելու, պահելու և վաճառելու վրա։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи. 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ Петроградъ, 1915 г.

Փաղվածու Դիպլոմատիական Դօկումենտների։ Ռէֆորմները Հայաստանում։ 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ ցԼ10 մայիս 1914 թ.։ Հրատար. արտաքին գործերի մինիստրութեան)։

XXIV

Նարնշագոյն Գրքի 125-րդ դօկումենտը՝ դեսպան Գիրսի հեռագիրն է Սազոնովին, 1914 թ. յունվարի 4-ին, որով հաղորդում է յիշատակագրի ծրագրի այն կէտերը, որոնց վերաբերմամբ համաձայնութիւն է կայացել նրա և մինիստրների խորհրդի միջև։

«Օտարերկրացի երկու վերատեսուչը գլուխ պէտք է կարգվեն Արեւելեան Անատոլիայի երկու սեկտորի ա) Սըվազ—Երզրում—Տրապիզօն, բ) Վան—Բիթլիս—Խարբերդ—Դիարբէքիր։ Ընդհ. վերատեսուչների գործը լինելու է՝ հսկել իրանց սեկտորների վարչական, արդարադատական, ոստիկանական գործերի և ժանդարմերիայի վրա։ Հասարակական ապահովութեան օրգանների ուժերի պակասութեան դէպքում, զինուորական ուժերը, ընդհ.-վերատեսչի պահանջով, դրվում են նրա տրամադրութեան տակ, կատարելու նրա ձեռք առած միջոցները նրա իրաւասութեան սահմաններում։ Ընդհ. վերատեսուչները արձակում են բոլոր պաշտօնեաներին, որոնց անպիտանութիւնը և վատ վարքը նրանք հաստատել են, դատի յանձնելով պաշտօնեաներից նրանց, որոնք կատարել են պատժի արժանի արարք. նրանք արձակված մանր պաշտօնեաներին փոխարինում են նոր անձերով, որ համապատասխանում է նախատեսված օրէնքներին և ծառայութեան ընդունելու պայմանների կանոններին։ Նրանց է պատկանում իրաւունքը բարձր ծառայութեան մէջ մարդիկ նշանակելու մասին առաջադրութիւն անել Նորին Մեծութիւն սուլթանի կառավարութեան։ Պաշտօնեաներին հեռացնելու բոլոր դէպքերում նրանք յայտնում են համապատասխան մինիստրներին՝ կարճ պատճառաբանված հեռագրերով, իսկ մի շաբաթվայ ընթացքում իւրաքանչիւր պաշտօնեայի գործի մասին յայտնում են մինիստրներին՝ պատճառների մանրամասն բացատրութիւններով։ Կարեւոր դէպքերում, որ պահանջում են շուտափոյթ միջոցներ ձեռք առնել, ընդհ.-վերատեսուչները իրաւունք ունեն անմիջապէս հեռացնել պաշտօնից դատական վարչութիւնների անփոխարինելի պաշտօնեաներին, այն պայմանով՝ որ տուեալ դէպքի մասին յայտնվի արդարադատութեան դեպարտամենտին։ Վալիների վերաբերմամբ գործողութիւն կատարելու դէպքում, որ պահանջում է խրատութեան շտապ միջոցներ ձեռք առնելու անհրաժեշտութիւնը, ընդհ.-վերատեսուչները հարցը յանձնում են համապատասխան մինիստրի քննութեան, որը այդ մասին անմիջապէս յայտնում է մինիստրների խորհրդին։ Վերջինս իր վճիռը արձակում է 4 օրվայ ընթացքում ընդհ.-վերատեսչի հեռագիրը ստանալուց յետոյ։

Հողային վէճերը պէտք է լուծվեն ընդհ.-վերատեսուչների անմիջական հսկողութեան ներքոյ։

Առաւել մանրամասն հրահանգներ, վերաբերեալ ընդհ.-վերատեսուչների իրաւունքներին և պարտականութիւններին, կը մըշակվեն սրանց նշանակումից յետոյ և սըրանց աջակցութեամբ։ Այն դէպքերում, երբ 10 տարվայ ընթացքում, ընդհ.-վերատեսուչների տեղը միայ թափուր, Բ. Դուռը ընդհ.-վերատեսուչների ընտրութեան գործը թողնում է մեծ պետութիւնների բարեհացակամութեան։ Օրէնքները, ուկազները և կառավարական հաղորդագրութիւնները պէտք է ազդարարվեն ժողովրդին իւրաքանչիւր սեկտորում տեղական լեզուներով։ Իւրաքանչիւր կողմ ունի իրաւունք օգտվելու իր լեզուով վարչութեան և դատարանի առաջ, եթէ ընդհ.-վերատեսուչներն այդ հնարաւոր համարեն։ Դատական վճիռները կազմվում են թիւրքերէն լեզուով և, եթէ հնարաւոր է, զուգակցվում է կողմերի լեզուով։ Կայսերական կառավարութիւնը չը պէտք է խոչընդոտ լինի նրան, որպէսզի հաւատակիցները մասնակցեն ընդհանրական դպրոցների պահպանութեան։ Իւրաքանչիւր օսմանցի պէտք է զինուորակոչութեան ենթարկվի խաղաղ ժամանակ այն զինուորական շրջանում, ուր նա ապրում է։ Սակայն, կայսերական կառավարութիւնը, ցամաքային զօրք ուղարկելով Եմէնի, Ասսիրեանի և Նէջէֆի հեռաւոր մասերը, պէտք է, ցնոր կարգադրութիւն, այդ զօրքերը հաւաքէ կայսրութեան բոլոր մասերից համեմատական չափով բոլոր ժողովուրդներից։ Բացի այդ, նրա մէջ պէտք է մտնի նորակոչներից կազմված ծովային զօրքը՝ վերցված կայսրութեան բոլոր մասերից։ Համիդիէ գնդերը վերածվում են պահեստի կաւալերիայի։ Նրանց զէնքը պահվելու է զինուորական պահեստներում և պէտք է դուրս դրվեն միայն զօրահաւաքի և զօրախաղերի ժամանակ։ Նրանք պէտք է ենթարկվեն զօրագնդերի այն հրամանատարներին, որոնց շրջանում գտնվում են նըրանք։ Խաղաղ ժամանակ գնդերի, հեծելագնդերի և վաշտերի պետերը ընտրվում են օսմանեան բանակի օֆիցերներից։ Այդ գնդերի զինուորները ծառայում են մի տարի։ Որպէսզի մուտք ունենան այդ գնդերի մէջ, զինուորները պէտք է ունենան սեփական ձիեր և հագուստներ։ Իւրաքանչիւր անձ, առանց ցեղի և կրօնի խտրութեան, որ ապրում է տուեալ շրջանում և ենթարկվում այդ պահանջներին, կարող է մտնել այդ գնդերը։ Զօրահաւաքների և զօրախաղերի ժամանակ այդ գնդերը ենթարկվում են նոյն կարգապահական կանոններին, ինչ որ կանոնաւոր զօրքը։ Ընդհ.-վերատեսուչների՝ վիլայէթների վրա ունեցած իրաւասութիւնը որոշվում է 1329 (1913) թ. մարտի 3-ի օրէնքի սկզբունքների հիման վրա։

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 31 մարտի

Հայկական կամաւորների 6-րդ վաշտի հրամանատարի պատուէրով, յայտնում եմ վաշտիս կողմից խորին շնորհակալութիւն այն բոլոր նուիրատուներին, որոնք ինքնաբերաբար եկել են աջակցելու վաշտիս կարիքներին հոգալու գործում, զանազան տեսակ նուէրներով՝ հագուստով, սպիտակեղէններով, գուլպաներով և այլն։ Այդ եղբայրական նպաստները բուռն ոգևորութիւն են առաջացնում բոլոր կամաւորների սրտերում, որոնք պիտի աշխատեն՝ հայ ժողովրդի բուռն ոգևորութիւնն ու ակնկալութիւններն արդարացնել, չը խնայելով իրանց արեան վերջին կաթիլը,—խորտակելու 6-դարեան թիւրք բռնակալութիւնը։

Հայկ. կամաւորների 6-րդ վաշտի խնտեսական վարչութիւնն ստացել է պ. Եփրեմ Ցարութիւնեանի միջոցով Գորիսից, քաղաքագլուխ Մ. Մ. Տէր-Գրիգորեանից, Ա. Մէլքումեանից, Ս. Մէլիք-Թանգեանից, Վ. Սաֆրազբէկեանից, տիկ. Ս. Տէր-Գրիգորեանից, օր. Աշ. Մ.-Շահնազարեանից և հասարակութիւնից՝ 200 շապիկ, 200 վարտիկ, 15 թաշկինակ, 9 սրբիչ, 3 զոյգ գուլպայ։

Տաթեւի վանահօրից՝ 89 զոյգ գուլպայ։

Շուշի քաղաքից՝ Ղ. Գ. Տէր-Ղազարեանից, Լ. Վարդապետեանից, տիկ. Մ. Մելիք-Թանգեանից, տիկ. Ա. Ցարութիւնեանից, տ. Կ. Դաղեանից, տ. Կ. Նաբինեանից, օր. Ս. Սարուխանեանից և հասարակութիւնից՝ 261 շապիկ, 324 վարտիկ։

Շամշադինից Ա. Եսայեանի միջոցով Թաթլու գիւղի հասարակութիւնից՝ 140 արշին կտոր, գնված 23 ր. 30 կոպէկով։

Կարմիր Աղբիւր գիւղի հասարակութիւնից՝ 15 կտոր ներքին հանդերձ։

Մավսէս գիւղի հասարակութիւնից՝ 12 կտոր ներքին հանդերձ։

Լալա գիւղի հասարակութիւնից՝ 330 կտոր ներքին հանդերձ և 10 ր. այդ իրեղէնների ճանապարհածախքի համար։

Հայկական կամաւորների 6-րդ վաշտի հրամանատարի օգնական՝

Մ. Պանդուխտ

—

Ալէքսանդրօպոլ, 27 մարտի

Ռուս-թիւրքական պատերազմի սկսվելը սահմանին մօտիկ ապրող թիւրքահայերը կոտորածներից ազատվելու համար փախել ապաստան էին գտել Սարըղամըշում և նրա շրջակայ հայկական գիւղերում։ Բայց երբ պատերազմն անցաւ ռուսաց հողի վրա և Օլթին, Արդահանը թիւրքերը գրաւելով՝ յարձակվեցին նաև Սարըղամըշի վրա, այն ժամանակ ոչ միայն Ռուսաստանի սահմաններում ապաստարան գտած թիւրքահայերը, այլ և Սարըղամըշի, Օլթիի, Արդահանի և սրանց շրջակայ գիւղերի ազգաբնակութիւնը՝ հայ, ռուս, յոյն, վրացի և այլն, ահ ու սարսափի մէջ փախան դէպի Ալէքսանդրօպոլ իբրև մի աւելի ապահով վայր։

Մարդ սոսկումով էր լսում փախստականներին, օրոնք պատմում էին, թէ ինչպէս խեղճ ժողովուրդը կէս գիշերին անակնկալի գալով, զեկտեմբերի սառնամանիքներին, դուրս է թափվում փողոց, նոյնիսկ տաք զգեստներ հագնելու հնարաւորութիւնից զրկված, թողնելով տուն տեղ, ամեն ինչ ու ստացուածք, ու որը ոտքով, որն այլ հնարքով փախուստի է դիմում։ Մայրը իր որդուն է կորցնում, կինը իր ամուսնուն, եղբայրը քրոջը, և հազիւ Ալէքսանդրօպոլում շունչ առնելով՝ նոր են սկսում ազդի արցունքով իրանց կորուսածները փնտրել։ Սրտաճմլիկ տեսարան էր ներկայացնում Ալէքսանդրօպոլը դեկտ. 10-ից սկսած, երբ փախստականների հոսանքը հետզհետէ ահռելի չափերի հասաւ։ Գալիս էին օր ու գիշեր, անվերջ, երեխաների ձեռները կապած, շատերի ոտքերն ու ձեռները ցրտահար, բոբիկ, համարեա մերկ, հազիւ մի բարակ զգեստով ծածկված, ցրտից ամբողջովին կարմրած ու կապտած։

Ալէքսանդրօպոլի եղբայրական օգնութեան յանձնաժողովի գաղթականական սեկցիայի առաջին պարտքն եղաւ անմիջապէս բնակարաններ գտնել քաղաքում, նոյն իսկ վարձով և տեղաւորել բոլոր փախստականներին այնտեղ։

Դեկտ. 25-ին արդէն ունէինք մօտ 3000 գաղթական, որոնք տեղաւորված էին 18 բնակարաններում։ Որպէս զի հնարաւոր լինէր այդպիսի մի բազմութեան ամենայն օր կանոնաւոր հաց մատակարարել և նրանց այլ կարիքները հոգալ, որոշվեց, որ իւրաքանչիւր 200 հոգին ունենայ 2—3 հոգի հսկիչներ, որոնք պէտք է հսկէին սենեակների մաքրութեան վրա, մատակարարէին ամեն օր հաց, վառելիք, լուսաւորութիւն, պահէին օրագրական և վիճակագրական տեղեկութիւններ, ապա գաղթականների ամեն մի կարիքը ցուցակագրելով՝ սեկցիային դիմէին և հարկաւոր իրերն ստանալով բաժանէին ում հարկն էր։ Միևնոյն ժամանակ հսկիչները օրվայ մեծ մասը անցկացնելով հանրակացարաններում, մօտիկից պիտի վերահսկու լինէին իրանց խնամքին յանձնված փախստականների նստու կացին և առ հասարակ հանրակացարանի անց ու դարձին։ Բացի այդ, յանձնաժողովը դեկտ. 25-ին իր սեփական միջոցներով և քաղաքիս երիտասարդական միութիւնների դրամական աջակցութեամբ գաղթականների համար հիւանդանոց էր բացել, որտեղ նմանապէս հիւանդներին խնամող գթութեան քոյրեր էին հարկաւոր։

Ուստի յանձնաժողովի պրեզիդիումը օգնութեան հրաւէրով քաղաքիս ուսուցիչ-ուսուցչուհիներին, օրիորդներին և երիտասարդներին, որոնք սիրով յանձն առան իրանց կարողութեան չափով օգնութեան հասնել և գաղթականներին խնամելու ծանր գործն իրանց վրա վերցնել հէնց առաջին օրերից։ Այդ անձինք գաղթականների խնամատարութեան գործը հանրակացարաններում և հիւանդանոցում տարել են և մինչև այսօր էլ տանում են ամենամեծ սիրով ու անձնուիրութեամբ, առաւօտվանից մինչև մութ գիշեր իրանց քաղցած մնալով, մինչև իսկ իրանց անձը վարակման վտանգի ենթարկելով։ Սրանց կատարած ծառայութիւնը և հասցրած օգնութիւնը միանգամայն անգնահատելի է։

Ուստի Ալէքսանդրօպոլի եղբայրական օգնութեան յանձնաժողովը սրանով իր խորին շնորհակալութիւնն է յայտնում իրան օգնութեան հասած ազնուափոյլ տիկիններին, համեստափայլ օրիորդներին և յարգելի պարոններին։

Նախագահ Ալէքսանդրօպոլի եղբայր. օգնութեան յանձնաժողովի՝

Արտակ վարդապետ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

«Նոր Հոսանք» ամսագրի խմբագիր պ. Արշակ Ղազարեանին

—

Եօթ-ութ ամիս սրանից առաջ ես ուղարկեցի ձեզ մի աշխատութիւն։

Անցան ամիսներ և ես իմ աշխատութեան վիճակի մասին ոչ մի տեղեկութիւն չը կարողանալով ձեռք բերել՝ գրեցի ձեզ 3 նամակ, բայց դուք չը բարեհաճեցիք արժանացնել ինձ և ոչ մի պատասխանի։

Ստիպված դիմեցի զանազան անձնաւորութիւնների օգնութեան։ Նրանցից իմացայ, որ ձեր խմբագրատան մէջ ստացված է եղել իմ աշխատութիւնը։

Եթէ մի ուրէ ինձ անյայտ պատճառով իմ երկը անյարմար էր ձեր ամսագրի մէջ հիւրընկալվելու, կամ գուցէ նա հերթի պիտի սպասէր, երկու դէպքումն էլ, լրագրական օրէնքներին հետեւելով, ձեր բարոյական պարտականութիւնն էր նուաստիս կամ ձեր ամսագրի միջոցով և կամ մասնաւոր նամակով իրազեկ կացուցանել։

Բայց դուք այդ չարիք։

Արդ, այժմ՝ արդէն ձեր ամսագիրը խափանվել է, ես ստիպված եմ հրապարակով դիմել ձեզ և հարցնել, թէ ինչն է պատճառը, որ մինչ այժմ իմ աշխատութեան վիճակի մասին ես ոչ մի տեղեկութիւն չեմ կարողանում ստանալ։

Իրաւունք ունե՞մ այն ետ պահանջելու։ Ումից, ե՞րբ և որտե՞ղ կարող եմ։

Ալէքսանդր Աբէլեան

Նոր-Նախիջեան

ՀԱՅ ԿՅԱՆՔԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

(Սեփական թղթակցից)

—

Թաւրիզ, 15 մարտի

Հինգ օր առաջ Թաւրիզից Մարաղա վերադարձաւ Գարեգին ք., որ եկել էր 3 շաբաթվայ համար մի շատ կարեւոր գործով։

Քիւրդերը իրանց պետերի հետ Մարաղա մտնելուց երկու օր վերջը Մարաղան ենթարկեցին ծանր տուգանքի կամ որ նոյնն է՝ փրկանքի, կախաղանի սպառնալիքով. թիւրք ազգաբնակութիւնից գանձեցին 20 հազար թուման. սոյն փրկանքից ազատ չը մնաց Մարաղայի հայ չքաւոր հասարակութիւնը, բաղկացած՝ օրավարձով ապրող արհեստաւորներից և օգեվաճառներից, երբ վաճառական դասն ևս հեռացել էր այն տեղից։ Ջէթաների պետ Իբրահիմ Փէվզի և Հիլմի բէյերը նեղն էին դրել Գարեգին քահանային ու հայերի ուժերից վեր փըրկանք պահանջում ծանոթ սպառնալիքով։ Անճար մնացած քահանան տեղացի 2—3 հայերի հետ դիմում է Հիլմի բէյին և աղերսում անցնել հայերից պահանջված գումարներից՝ բացատրելով հայերի խիստ չըքաւոր կացութիւնը։ Երկու բէյերի մերժման վրա՝ հայերը յանձն են առնում 1500 թուման փրկանք տալ, պայմանով՝ որ վաճառականների մագազինները և հայերի տըները ազատ մնան կողոպուտից։ Իբրահիմ և Հիլմի բէյերը կանխիկ ստանում են յիշեալ գումարը, որ հայերը ձեռք են բերում հարեւան հարուստ թուրքերից տոկոսով և գրաւականներով։

Քահանայի և տեղացի հայերի այս քայլը ապահովում է թէ վաճառականների ապրանքներն ու կայքերը և թէ շատերի տըներն ու կարասիները։ Շատ հասկանալի է, որ այդ փրկանքը մեծ չափով պարտական է վճարել հարուստ և վաճառական դասը, որի ապրանքները ազատ մնացին աւար-թալաներից։

Որովհետեւ շատ ծանր է մարաղացի հայ հասարակութեան համար 1500 թումանի տուգանքը, այդ պատճառով Գարեգին քահանան եկել էր Թաւրիզ, որպէս զի Մարաղայում գործող հայ վաճառականներին յորդորէ, որ յանձն առնեն վճարել յիշեալ գումարը։ Փոխանորդ Կարապետ քահանայի հրաւիրմամբ վաճառականները ժողով գումարեցին Թաւրիզի առաջնորդարանում և ի վերջոյ՝ երկար ձգձգումներից յետոյ՝ խոստացան իրանց մէջ բաժանել այդ գումարը՝ չը ծանրացնելով միայն չքաւոր դասի վրա, բայց ոչ այժմ։

Կարծողներ կան, թէ վաճառականները յետաձգելով վճարման գործը՝ գուցէ նպատակ ունեն յանձնառու չը լինելու այդ բանին. սակայն մենք սխալ ենք համարում այդպիսի թիւր կարծիք մեր վաճառականների նկատմամբ և հաւատացած ենք միանգամայն, որ վերջինները սիրով իրանց վրա կը վերցնեն 1500 թումանն ամբողջովին և կազատեն խեղճերին անտանելի ծանրութիւնից։

Մարաղացիք հետզհետէ գնում են իրանց տեղերը։

Առաջնորդարանը նորից ուղարկեց Մարաղայի գաղթականներին բաժանելու համար 100 թուման. 100 թուման ևս Սալմաստ։ Նորընտիր աղքատախնամ յանձնաժողովը 100 թուման Զատկի առիթով բաժանելու է տեղացի և մարաղացի չքաւորներին՝ Թէհրանից ուղարկված 400 թուման նպաստի գումարից։

Հայկազուն

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

—

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
	» Բօրժոմ	3 ժ. 2) ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	1½ ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից—	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից—	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
	Բօրժոմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Պուկլա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեքշ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—53

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեօնօվսկայա փող. № 18 (Վօրօնցօվի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարանը Սեմեօնօվսկայա, № 16.

(Հ. ու. կ.) 1018. 100—50

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԱՐԿԱԾԵԱԼՆԵՐԻ

հետեւեալ հրատարակութիւնները.

1) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1906 թ. համարը, յօգուտ կովկասահայ արկածեալների . 4 ր.
2) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1909 թ. համարը, յօգուտ Ադանայի արհաւիրքներին ենթակայ հայերի . . . . 4 ր.
3) «ՀԱՅԻ ԿՏՈՐ ՉԷԹՈՒՆՑՈՒՆ», յօգուտ Զէյթունի հայ սովեալների 2 ր.
4) «ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», բժշկպ. Գ. Բաբեանի I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամ ազնուութիւն . 1 ր.
5) «ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ», Պ. Աղամեանի 1 ր.
6) «ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ», Քամալեանց Ս.-ի . 50 կ.

Յիշեալ գրքերը Թիֆլիսում մեզանից դըրսնողները կարող են իրանց խսկական գներով ձեռք բերել։

Թիֆլիսից դուրս պահանջողների հաշւին է ճանապարհածախսը։

1. 0—5